

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียน ระดับประกาศนียบัตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ ในจังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม
2. แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม
3. แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
4. แนวคิดเกี่ยวกับความสำนึก
5. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน
6. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
7. แนวคิดเกี่ยวกับการซัดเกล้าทางสังคม
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม

1. ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม

ความรับผิดชอบต่อสังคม ตามความหมายของ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 944) ให้ความหมายไว้ว่า “การยอมรับผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำลงไปหรืออยู่ในความรับผิดชอบต่อตนเอง”

กนก จันทร์ขจร (2543, หน้า 285) อธิบายว่าความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง หลักการของความรับผิดชอบต่อสังคม คือ ความกล้า ความจริงใจ ความมีใจตั้งมั่น ความพอใจใฝ่รักในหน้าที่การงานให้สำเร็จตามความมุ่งประสงค์ และการยอมรับการกระทำของตนเองนั้น

วิทยา เศรษฐวงษ์ (2538, หน้า 34) อธิบายว่า หมายถึง ความรับผิดชอบต่อสังคมที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่าจะผูกพันกับผลของการกระทำ มีการสรรเสริญและการประณาม รวมถึงการให้รางวัล

และการลงโทษ เป็นความหมายที่บ่งชี้ถึงลักษณะที่พึงประสงค์ หรือลักษณะที่ควรจะเป็น หรือลักษณะที่น่าพึงปรารถนาแน่นอน ความหมายทั้งหมดนี้จึงเรียกว่า ความรับผิดชอบเชิงปทัสถาน (nonnative responsibility)

Fippo (1966, หน้า 122) อธิบายว่า หมายถึง ความรับผิดชอบ คือ ความผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ และความสำเร็งนี้เกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ คือ พันธะผูกพัน หน้าที่การงาน และวัตถุประสงค์

Good (1973, หน้า 498) อธิบายถึงความหมายของความรับผิดชอบ ว่าความรับผิดชอบเป็นภาระหน้าที่ที่แต่ละคนครองอยู่ ซึ่งบุคคลจะรับไม่ว่าเป็นงานทั่วไปที่ได้รับมอบหมายหรืองานในหน้าที่ จะต้องทำให้บรรลุความสำเร็จ ถูกต้อง มีประสิทธิภาพและมีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ทำอย่างเต็มความสามารถสอดคล้องกับความมุ่งหมาย ต้องยอมรับทั้งความผิดพลาดและความสำเร็จ สามารถเชื่อถือได้ในเรื่องการปฏิบัติภาระหน้าที่

2. ประเภทของความรับผิดชอบ

วิทยา เศรษฐวงค์ (2538, หน้า 36) อธิบายตามแนวคิดของชาร์ตซ์ Charse นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ได้อธิบายว่าเป็นลักษณะความรับผิดชอบตามความหมายเชิงข้อเท็จจริง (Fact Responsibility) ว่ามี 4 ลักษณะ คือ

(1) ผู้สร้างหรือผู้กระทำที่โต้แย้งมิได้ (incontestable authorship) ชาร์ตซ์ นิยามความรับผิดชอบว่า เป็นการรู้สึกนึกว่า ตนเองเป็นผู้สร้างเหตุการณ์หรือสิ่งต่างๆ ที่โต้แย้งมิได้ (consciousness of being the incontestable author of an event or an object) คำว่า โต้แย้งมิได้ หมายถึงปราศจาก (no excuse) หมายถึงว่า ความรับผิดชอบไม่เปิดโอกาสให้มีข้ออ้างใดๆ ในการแก้ตัว ดังนี้ จึงเป็นความรับผิดชอบที่ไม่มีระดับ (no degree) เมื่อไม่มีระดับความรับผิดชอบ ความหมายของชาร์ตซ์ จึงเริ่มห่างไกลจากความหมายปกติที่ใช้ทั่วไป ไม่เกี่ยวกับสิ่งที่ควร สิ่งที่ไม่ควร การประณาม การสรรเสริญ ขยายออกไปเหนือสิ่งที่เขาสามารถเลือกได้อย่างอิสระไม่มีอะไรที่จะหลบพ้นจากความรับผิดชอบของมนุษย์ (inescapable) ไม่เพียงกระทำส่วนบุคคล แต่ยังรวมถึงเหตุการณ์ที่ไม่เกี่ยวกับตัวเราอีก เรารับผิดชอบต่อทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น ความดี ความเลว เอามาไว้ในตนเอง

(2) การกำหนดเลือกด้วยตนเอง (self-determination) บางครั้งภายใต้สถานการณ์บางที่บีบบังคับ เราเลือกที่จะกระทำบางอย่าง ได้กระทำไปแล้ว ภายหลังนึกเสียใจและละอายต่อการกระทำดังกล่าว (remorse and shame) ดังนั้น มนุษย์มีทางเลือกเสมอที่จะเลือก เพราะมีเสรีภาพในความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม สามารถใช้เป็นเกณฑ์วัดการกระทำใดๆ ที่ไม่ถูกบังคับและรับผิดชอบต่อ ก็คือ ความมีจิตสำนึกและความละอาย

(3) ความเป็นไปได้ (possibility) และความรับผิดชอบอยู่ควบคู่กับความรับผิดชอบในการกระทำ หมายความว่า ความเป็นไปได้ ที่จะมีชีวิตอยู่อย่างสร้างสรรค์ มีลักษณะนิสัยของความเป็นไปได้ เป็นส่วนหนึ่งของความหมายของเสรีภาพ กับความรับผิดชอบ ฉะนั้น ความเป็นไปได้จึงเป็นส่วนหนึ่งของความรับผิดชอบที่ชาร์ตร์นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสตั้งข้อสังเกตไว้

(4) ความรู้สึก (feeling) เมื่อมนุษย์เป็นอิสระ เขาควรทำสิ่งที่เขาอยากทำเป็นการแสดงทางความรู้สึก ไม่ว่าเชิงตอบรับหรือปฏิเสธ ในการแสดงนี้ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมเป็นที่ประจักษ์ในหมู่มวลมนุษย์

สรุปความรับผิดชอบของชาร์ตร์นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส เป็นลักษณะของความรับผิดชอบทั้ง 4 ลักษณะ เป็นทางเลือกของปัจเจกชน มีความเหมาะสม สิ่งที่จะควรจะเป็นสำหรับมนุษยชาติ

ไซยรัตน์ ปราณิ (2531, หน้า 54-55) แบ่งความความรับผิดชอบ เป็น 2 ประเภท ดังนี้

(1) ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรับรู้ฐานะ บทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ต้องดำรงให้อยู่ในสถานะที่สามารถช่วยตนเองได้ รู้จักว่าอะไรผิด อะไรถูก ยอมรับในผลการกระทำของตนเอง ทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย เพราะฉะนั้นบุคคลที่มีความรับผิดชอบในตนเอง ย่อมจะไตร่ตรองดูให้รอบคอบก่อนว่า สิ่งที่คุณกระทำลงไปนั้นจะมีผลเสียหรือไม่ และเลือกที่จะปฏิบัติ แต่สิ่งที่จะทำให้เกิดผลดีเท่านั้น

(2) ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกับ และมีส่วนร่วมต่อสวัสดิภาพของสังคมที่คุณดำรงอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่คุณพันเกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่าง ตั้งแต่สังคมขนาดเล็กๆ จนถึงสังคมขนาดใหญ่ ความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลทุกคนจะต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคม เริ่มตั้งแต่สังคมเล็กที่สุด คือ ครอบครัว จนถึงสังคมระดับใหญ่ คือ ประเทศชาติ การกระทำของบุคคลใด บุคคลหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อสังคมไม่มากก็น้อย บุคคลทุกคน จึงต้องมีภาระหน้าที่ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของสังคมที่คุณดำรงอยู่

3. ผลของความรับผิดชอบ

ไซยรัตน์ ปราณิ (2531, หน้า 56) กล่าวว่า หากบุคคลมีความรับผิดชอบจะมีผล ดังนี้

(1) คนที่มีความรับผิดชอบจะทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายทันเวลา
(2) คนที่มีความรับผิดชอบย่อมเป็นที่นับถือ ได้รับการยกย่องสรรเสริญและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

(3) ความรับผิดชอบเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานสอดคล้องกับกฎระเบียบ จริยธรรม และหลักเกณฑ์ของสังคม โดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น

(4) ไม่ทำให้เป็นต้นเหตุแห่งความเสื่อม และความเสียหายแก่ส่วนรวมทำให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุข เรียบร้อยแก่สังคม

4. ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

คูสิต อุทิศพงษ์ (2547 อ้างถึงใน ภัศรา อรุณศรี, 2533, หน้า 11-12) แบ่งเป็น 2 ด้าน

(1) ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมดังนี้ ตั้งใจศึกษา เล่าเรียน เอาใจใส่ต่อสุขภาพอนามัยของตนเอง ดูแลรักษาเครื่องใช้ส่วนตัวให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และอยู่ในสภาพที่ดี

(2) ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ 5 ด้าน ดังนี้

(2.1) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมดังนี้ คือ เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ปกครอง ช่วยเหลือการงานตามความสามารถและโอกาส

(2.2) ความรับผิดชอบต่อชั้นเรียนและเพื่อนนักเรียน หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ช่วยเหลือการงานของชั้นเรียนและเพื่อนนักเรียน

(2.3) ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน หมายถึง กระทำหรือพฤติกรรมที่ช่วยกิจการงานของโรงเรียนและรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน

(2.4) ความรับผิดชอบต่อชุมชน หมายถึง กระทำหรือพฤติกรรมที่ร่วมมือในกิจกรรมงานของชุมชน

(2.5) ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ หมายถึง กระทำหรือพฤติกรรมที่แสดงถึงการปฏิบัติตามกฎหมาย

คูสิต อุทิศพงษ์ (2547 อ้างถึงใน จันทร์จิรา มูลเมือง, 2535, หน้า 12) ว่าบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมจะแสดงพฤติกรรม ลักษณะต่อไปนี้

- (1) ปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบของสังคม
- (2) ระงับการกระทำที่เป็นผลเสียหายต่อส่วนรวม
- (3) ติดตามความเคลื่อนไหวของสังคม
- (4) เข้าร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม
- (5) เสียสละเวลาส่วนหนึ่งเพื่อทำประโยชน์ให้แก่สังคม
- (6) มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาสังคม
- (7) ให้ความช่วยเหลือแก่ทางราชการในการพัฒนาสังคม
- (8) ชักชวนให้ผู้อื่นเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสังคม
- (9) แนะนำให้ประชาชนปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

- (10) รักษาชื่อเสียงเกียรติยศของมหาวิทยาลัย
- (11) ไม่กระทำการที่เป็นภัยต่อสังคม
- (12) เป็นพยานรู้เห็นเหตุการณ์กระทำผิด
- (13) ควบคุมการกระทำของตนให้อยู่ในขอบเขตที่สังคมยอมรับ
- (14) รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม
- (15) ช่วยบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ
- (16) ช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- (17) ส่วนร่วมในกิจกรรมการเมือง

สุวรรณชาติ โพธิ์จันทร์ (2547, หน้า 33) กล่าวว่า บุคคลที่มีความรับผิดชอบประกอบด้วย ลักษณะต่อไปนี้

- (1) ซื่อตรงต่อหน้าที่
- (2) ตำนีกรู้สึกรับผิดชอบต่อภาวะและฐานะของตน
- (3) รู้จักวางแผนและดำเนินงานอย่างมีระเบียบ
- (4) มุ่งมั่นตั้งใจใช้วิชาความรู้และความสามารถปฏิบัติหน้าที่การงานทุกประการ
- (5) ยอมรับผลสำเร็จและความล้มเหลวแห่งการกระทำในการปฏิบัติงานทุกอย่าง
- (6) พยายามปรับปรุงแก้ไขในการปฏิบัติหน้าที่การงานที่บกพร่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
- (7) พยายามปฏิบัติงานในหน้าที่ให้สำเร็จ รวดเร็ว เรียบร้อย ด้วยความเต็มใจและจริงใจ
- (8) เคารพในสิทธิเสรีภาพและความคิดเห็นของคนอื่นเป็นปกติวิสัย

แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม

1. ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม

ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นคุณลักษณะที่ตัวบุคคลพึงมีเป็นอย่างยิ่ง มีผู้ให้ความหมาย
 เวคิน วุฒิวงศ์ (2542, หน้า 7) ได้อธิบายว่า ความรับผิดชอบต่อสังคม พอดีแบ่งเป็น
 2 ประเภท

- (1) ความรับผิดชอบต่อตนเอง คือ การรับรู้ฐานะบทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ว่าต้องดำรงตนอยู่ในฐานะที่สามารถช่วยตนเองได้ รู้จักว่าจะไร้อะไรผิด ยอมรับผล

ของการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย เพราะบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ย่อมจะไตร่ตรองดูให้รอบคอบก่อนว่า สิ่งที่คุณจะกระทำลงไปนั้นจะมีผลเสียหรือไม่ และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่จะทำให้เกิดผลดีเท่านั้น

(2) ความรับผิดชอบต่อสังคม คือ ภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น และมีส่วนร่วมต่อสวัสดิภาพของสังคมที่คุณดำรงอยู่ ซึ่งผูกพันเกี่ยวข้องกับหลายสิ่ง หลายอย่าง ตั้งแต่สังคมขนาดเล็กจนถึงสังคมขนาดใหญ่

เวคิน วูดวิงส์ สรุปว่า ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การรู้จักบทบาท หน้าที่ของตนเองที่มีต่อส่วนรวม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม โดยการปฏิบัติตนให้มีวินัย ยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์ของสังคม รักษาสิทธิและหน้าที่ของตนโดยไม่ละเมิดสิทธิหน้าที่ของผู้อื่น กระทำสิ่งต่างๆ ด้วยความเพียรพยายาม และยอมรับผลของการกระทำของตน

เวคิน วูดวิงส์ อธิบายถึง สาระสำคัญของความรับผิดชอบ ที่มุ่งให้นิสิตนักศึกษา มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางชุมชนและสังคม บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม สร้างสรรค์ความเจริญงอกงามให้ชุมชนและสังคมโดยมีพฤติกรรม ดังนี้

(1) เข้าร่วมในกิจกรรมของมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน
(2) การรณรงค์ให้สมาชิกในครอบครัวและประชาชนในท้องถิ่น และชุมชนไปใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง

(3) การให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

(4) การสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่อาจเป็นภัยต่อสังคม

(5) การแสดงออกในความคิดสร้างสรรค์แก่หน่วยงานราชการ

(6) การแสดงออกถึงการรักษาวัฒนธรรมสมบัติของชาติ

(7) การชักจูงใจผู้ที่หลงผิดคิดร้ายต่อประเทศชาติให้กลับใจเสียใหม่

(8) การชักจูงผู้อื่นให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม

กมลรัตน์ ทวีชาติวิทยากุล (2531 อ้างถึงใน จันทร์จิรา มูลเมือง, 2535, หน้า 6) กล่าวถึงความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคมว่า เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กับสถานการณ์หรือบุคคล นิสิตจะแสดงพฤติกรรมด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะสมาชิกที่ดีของครอบครัว มหาวิทยาลัย สังคม

อุไร คุลเกษม (2529, หน้า 10) อธิบายความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง คุณธรรม เป็นความรับผิดชอบรวมยอดในความรับผิดชอบชั่วดีอันเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งควบคุมพฤติกรรมเพื่อ

สนองตอบความปรารถนาสามารถมองเห็นว่าอะไรเป็นสิ่งถึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่ และพร้อมที่จะแสดง เมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมมากระตุ้น

กรมสามัญศึกษา (2526 อ้างถึงใน จันทวีจิรา มูลเมือง, 2535, หน้า 5) ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมๆ ของชุมชน และสังคม บำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชน และสังคมอย่างเต็มความสามารถ ช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นภัยต่อสังคม ให้ความรู้ ความสนุกเพลิดเพลินแก่ประชาชน ความสามารถของตนช่วยคิดและแก้ปัญหาต่างของสังคม เช่น ความสกปรกการรักษาสาธารณสมบัติ ผู้คิดร้ายต่อประเทศชาติการจลาจล การเสียหาย การรับบริจาคสถานบริหารต่างๆ ของรัฐบาล

พรชัย รอดสมจิตร (2527 อ้างถึงใน อนุชิต งามขจรวิวัฒน์, 2549, หน้า 7) ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคมหมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ การมีความรับผิดชอบต่อการมีระเบียบวินัยจรรยาบรรณร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการเสนอแนวความคิดในการพัฒนาต่อรัฐ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม

ไชยรัตน์ ปราณี (2531, หน้า 56) ให้แนวทางในความรับผิดชอบต่อสังคมต่อไปนี้
แนวทางการส่งเสริมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม แนวทางที่ควรประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งต่างๆ ดังนี้

(1) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง คือ ปฏิบัติตามระเบียบของสังคม โดยรักษาสมบัติส่วนรวมให้มีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อส่วนรวม เมื่อเห็นสิ่งที่เป็นอันตราย ช่วยแก้ไขตามความสามารถ ช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม รู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดีมีความซื่อสัตย์

(2) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่ เคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ปกครอง ช่วยเหลือภารกิจตามควรแก่โอกาส ไม่นำความเดือนร้อนมาให้ช่วยรักษาและเชิดชูชื่อเสียงของครอบครัว

(3) ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู อาจารย์ ได้แก่ สนใจในบทเรียน เคารพเชื่อฟังครู ปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎข้อบังคับของโรงเรียน ช่วยเหลือภารกิจตามสมควรแก่โอกาสช่วยเหลืองานโรงเรียนตามความสามารถ ช่วยรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน ถนนของใช้ในโรงเรียน ไม่ทำลายทรัพย์สินของโรงเรียน รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน

(4) ความรับผิดชอบต่อเพื่อน ได้แก่ ช่วยตักเตือนและแนะนำเมื่อเห็นเพื่อนทำผิด ช่วยเหลือเพื่อความถูกต้องและเหมาะสมให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด ไม่เอาเปรียบเพื่อน ไม่รังแกซึ่งกันและกัน

สมควร กวียะ (2536, หน้า 99) อธิบายถึงความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่า คือสภาพหรือลักษณะนิสัยของการยอมรับ หรือยอมรับในผลที่ดีหรือไม่ดีในเหตุการณ์ หรือกิจการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้กระทำ กำลังกระทำ หรือจะกระทำต่อสังคม

สมยศ นาวิกาน (2530, หน้า 35) อธิบายถึงความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่า เป็นการพิจารณาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจของธุรกิจต่อกลุ่มต่างๆ ทั้งหมดภายในสังคมนั้น จากที่พิจารณาถึงผลกระทบดังกล่าวแล้ว ผู้บริหารควรจะทำ การตัดสินใจในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลส่วนมาก คือ ให้ความยุติธรรมกับกลุ่มต่างๆ ภายในสังคม

พจน์ นิวัฒน์เจริญชัยกุล (2546, หน้า 21) อธิบายถึงความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่า เป็นเรื่องของบทบาท ภาระหน้าที่ ตลอดจนคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคล กลุ่มบุคคล สมาชิกของสังคม หรือของประเทศ รวมถึงนโยบาย กิจกรรม ที่องค์กรภาคธุรกิจได้จัดขึ้น เพื่อให้ความช่วยเหลือ ปรับปรุง และส่งเสริมให้สภาพสังคมโดยรวมดีขึ้น ขณะเดียวกันประชาชนเองก็มีความเป็นอยู่ดีขึ้น

บรรยงค์ โตจินดา (2545, หน้า 62) อธิบายถึงความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่า เจตนาไม่เพียงจะสร้างผลประโยชน์ทางธุรกิจของบุคคลและองค์การของตนฝ่ายเดียว แต่ยังปกป้องและสร้างสรรค์ผลประโยชน์นั้น ให้เกิดแก่บุคคลอื่น และให้แก่สังคม รวมถึงความพยายามหลีกเลี่ยงไม่กระทำการใดๆ ให้บุคคลอื่นและสังคมต้องเสียหายอีกด้วย

บัณฑิตา ทรัพย์กมล (2545, หน้า 15) อธิบายถึงความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่า เป็นเรื่องของหลักจริยธรรม คุณธรรม บทบาท และหน้าที่ รวมถึงนโยบาย กิจกรรม ที่องค์กรภาคธุรกิจได้จัดขึ้น เพื่อให้ความช่วยเหลือ ปรับปรุงและส่งเสริมให้สังคมและประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

กนก จันทร์จจร (2543, หน้า 289 -290) อธิบายความรับผิดชอบต่อสังคม ในด้านต่างๆ ที่จะสร้างให้บุคคลในชาติ รู้สำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนี้

- (1) ความรับผิดชอบต่อตนเอง
- (2) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว
- (3) ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

โดยความรับผิดชอบต่อแต่ละด้านมีรายละเอียด ดังนี้

(1) ความรับผิดชอบต่อตนเอง

ความรับผิดชอบต่อตนเอง คือการยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำของตนทั้งดีและไม่ดี ถูกหรือผิด มีความสำนึก รู้ตัวว่าผิดแล้ว จะไม่คิดทำผิดอีกต่อไป ไม่ปิดความรับผิดชอบให้ผู้อื่น และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

(1.1) มีความรับผิดชอบทางกาย คือ ดูแลรักษาสุขภาพของตนให้ดีอยู่เสมอ ช่วยเหลือตัวเองในกิจการต่างๆ ที่สามารถช่วยตัวเองได้ มีการทำงานบ้าน งานอดิเรก คืองานพิเศษที่ทำเพื่อความเพลิดเพลิน ออกกำลังกาย ไม่ทำสิ่งที่เป็นอันตรายต่อกายและสุขภาพของตนเอง

(1.2) ความรับผิดชอบทางใจ ด้านคุณธรรมความดี มีจิตตั้งในการ ละบาปทั้งปวงไม่ทำชั่ว ทำกุศลให้ถึงพร้อม คือทำแต่ความดี และทำจิตให้ผ่องใส คือมีจิตสะอาดบริสุทธิ์

(1.3) ความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน ปรับปรุงพัฒนาการทำงานหรือการเรียนของตนให้ประสิทธิภาพ ได้ประสิทธิผลและมีสัมฤทธิ์ผลในการเรียนที่ดีขึ้น สูงขึ้น หรือดีที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ มีความรับผิดชอบในการประกอบกิจกรรมหรือการทำงานที่สุจริต ไม่เลื่องงาน และต้องปฏิบัติงานให้เรียบร้อยไม่ค้างค้ำ

หลักเกณฑ์ที่ควรยึดถือในการรับผิดชอบต่อตนเอง

- 1) รู้จักบทบาทภาระหน้าที่ของตนเอง
- 2) มีความกล้าหาญ ยอมรับผลการกระทำของตน
- 3) มีความตั้งใจจริงในการประพฤติปฏิบัติกิจทั้งปวง
- 4) รู้จักวางแผนในการทำงานอย่างมีเป้าหมาย ปฏิบัติถูกต้องตามวัตถุประสงค์และแผนการนั้นๆ
- 5) มีความเพียรพยายามในการประกอบกิจการงาน ไม่ท้อถอย และล้มเลิกก่อนที่งานจะสำเร็จ มีความอดทน อดกลั้นต่ออุปสรรคทั้งปวง
- 6) มีความซื่อสัตย์ ยืนหยัดในการปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง
- 7) เคารพ และปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ และกฎหมายของสังคม
- 8) รู้จักประหยัด การเก็บออม เพื่อสร้างครอบครัวที่ดี
- 9) ไม่กระทำความผิดใดๆ โดยผิดศีลธรรม และจรรยาบรรณ
- 10) มีความมุ่งมั่นต่อการปฏิบัติตามเป้าหมายชีวิตที่ดี เพื่อความสำเร็จในการใช้ชีวิตในปัจจุบันและอนาคต

(2) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว

ผู้มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวคือผู้ที่มีความตั้งใจในการช่วยเหลือการงานต่างๆ ในครอบครัวแบ่งเบาภาระสังคมตามความสามารถร่วมแสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางที่เป็นคุณประโยชน์ เพิ่มความสงบสุขของครอบครัว ช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ประสานความเข้าใจอันดีในครอบครัว สร้างความรัก ความเข้าใจอันดี มีความหวังดี เมตตาและมีน้ำใจไมตรีอันดีต่อกัน ช่วยเพิ่มพูนรายได้ให้ครอบครัว ช่วยครอบครัวประหยัดค่าใช้จ่าย

(3) ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

มีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

(3.1) ประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบของกฎหมายระเบียบข้อบังคับ ขนบธรรมเนียมของสังคม

(3.2) รับผิดชอบต่อสังคม ตามความรู้ความสามารถ ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี เสียภาษีอากร ระวัง เอาใจใส่คอยฟังข่าวคราว หรือความคิดเห็นในเหตุการณ์บ้านเมืองในสิ่งที่จะเป็นอันตรายต่อสังคม ต้องแจ้งเจ้าหน้าที่เป็นการช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ และช่วยสังคมต่างๆ เท่าที่ความพร้อมหรือสามารถทำได้

(3.3) เสี่ยงสละแรงกาย สติปัญญาให้ความคิดเห็น สละทรัพย์หรือสิ่งของช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยาก ให้การสงเคราะห์คนที่ควรช่วย ช่วยผู้อนาถ โดยที่ตนเองไม่เดือดร้อน

(3.4) ช่วยดูแล ระมัดระวัง สอดส่องการรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม ช่วยดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติสวนสาธารณะสาธารณสมบัติของส่วนรวมต่อต้านผู้แสวงหาผลประโยชน์ต่อทรัพยากรธรรมชาติ

(3.5) เป็นผู้มีความเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ รู้ภัย และมีสติระลึกรู้ไม่ร่วมมือร่วมกับผู้ที่ก่อความ ปกป้อง (ยูให้แตกแยก) ก่อการจลาจล (ความวุ่นวายในบ้านเมือง สร้างความปั่นป่วนในบ้านเมือง) ไม่ร่วมกระทำการในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง คดองธรรม

(3.6) เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ไม่คิดหรือกระทำ และช่วยต่อต้านผู้ที่คิดหรือกระทำเพื่อเอาประโยชน์ส่วนรวมมาเป็นประโยชน์ส่วนตัว

(3.7) เสริมสร้างคนดี สนับสนุนคนดี ไม่สนับสนุนส่งเสริม หรือยินดีกับคนชั่ว คนโกงกิน ช่วยเสริมสร้างคนดีให้คนดีเป็นตัวแทนหรือมีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง

(3.8) คนที่มีความตั้งใจดี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อสังคม บางครั้งก็อยากที่จะมีเครื่องแสดงให้ผู้อื่นได้รับรู้รับทราบเช่นกัน หรืออย่างน้อยก็ทำให้ตนเองรู้สึกดี

(3.9) มีบุคคลและองค์กรที่สนใจ มองว่าความตั้งใจดี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและมีความรับผิดชอบต่อสังคม และการแสดงให้ผู้อื่นได้รับรู้ด้วย เป็นการสร้างกระแสนิยมในการทำกิจกรรมต่างๆ ในปัจจุบันนี้

เพื่อรินทร์ ปฐมวิชกะ (2535, หน้า 30-31) อธิบายความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคมว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมหมายถึง การรู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพทันตามกำหนดเวลา มี 4 ด้าน คือ

(1) ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรู้จักหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสมให้ลุล่วงไปด้วยดี มีประสิทธิภาพทันตามกำหนดเวลา ในที่นี้อาจรวมได้กับความรับผิดชอบต่อการศึกษาล่าเรียน รวมถึงการตั้งใจศึกษาล่าเรียนจนประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายด้วยความขยันหมั่นเพียร ละเอียดรอบคอบ อดทน ซื่อสัตย์ และมีระเบียบวินัย

(2) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การรู้จักฐานะ และหน้าที่ของตนที่มีต่อครอบครัว ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม

(3) ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสถานศึกษา รักษาผลประโยชน์ เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจนการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่สถานศึกษา

(4) ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อส่วนรวม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม โดยการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม รวมทั้งจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามกิจกรรมเพื่อความสุขของสังคม

1. การพัฒนาและปลูกฝังความรับผิดชอบ

สุภา เลียวกาละสุวรรณ (2547, หน้า 12) กล่าวว่า บุคคลในสังคมไทยยังขาดความรับผิดชอบอยู่มากจำเป็นต้องพัฒนาความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นกับคนไทยทุกคน สถาบันทางสังคมทุกระดับ ทั้งครอบครัว สถานศึกษา และหน่วยงานต่างๆ ล้วนอยู่ในฐานะที่จะต้องช่วยเหลือกัน ปลูกฝังความรับผิดชอบให้คนไทย โดยเฉพาะเยาวชนที่กำลังจะเติบโตเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของคนในสังคม แต่ความรับผิดชอบมิได้มีมาแต่เกิด หากแต่สามารถฝึกอบรม ปลูกฝังให้กับคนในสังคมได้

2. องค์ประกอบความรับผิดชอบต่อสังคม

สุภา เลียวกาละสุวรรณ (2547 อ้างถึงใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2539, หน้า 57-61) กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร ประกอบด้วย องค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้

(1) ความรับผิดชอบต่อเศรษฐกิจ (economic responsibility) เป็นการพิจารณาว่า องค์กรจะต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม นอกเหนือจากการแสวงหากำไร

(2) ความรับผิดชอบด้านกฎหมาย (legal responsibility) เป็นกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อกำหนดทั้งหมด

(3) ความรับผิดชอบด้านจรรยาบรรณ (ethical responsibility) จะเป็นภาระความรับผิดชอบขององค์กรเกี่ยวกับหลักศีลธรรมและค่านิยม ซึ่งควบคุมการทำงานและการตัดสินใจขององค์กร

(4) ความรับผิดชอบในการใช้ดุลยพินิจ ความรับผิดชอบด้านนี้ขึ้นอยู่กับวิจารณญาณและทางเลือกส่วนตัว โดยคิดว่าบริษัทควรมีซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับกฎหมาย

วิภากร มาพบสุข (2543, หน้า 123) ได้อธิบายถึงภาระหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมว่า หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ และประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งต่างๆ ดังนี้

(1) ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อครอบครัว การเคารพเชื่อฟัง ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ปกครอง ช่วยเหลือภารกิจตามควรแก่โอกาส ไม่นำความเดือดร้อนมาให้ครอบครัว และเชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว

(2) ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา ครู อาจารย์ ได้แก่ การเคารพเชื่อฟัง ครูอาจารย์ ปฏิบัติตนอยู่ในกฎข้อบังคับของสถานศึกษา สนใจบทเรียน ช่วยเหลืองานสถานศึกษาตามความสามารถ ช่วยรักษาความสะอาดสถานศึกษา ไม่ทำลายทรัพย์สินของสถานศึกษา รักษาชื่อเสียงของสถานศึกษา

(3) สำนึกในความรับผิดชอบต่อเพื่อน ให้คำแนะนำ ตักเตือน เมื่อเพื่อทำผิด ช่วยเหลือเพื่อนตามตามความถูกต้องและเหมาะสม ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด ไม่เอาเปรียบเพื่อน

3. ขนาดของความรับผิดชอบต่อสังคม

ธงชัย สันติวงษ์ (2540, หน้า 46-68) อธิบายถึง การพิจารณาเกี่ยวกับระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของหน่วยธุรกิจ ควรมีมากน้อย เพียงใด จะใช้วิธีพิจารณา “ระดับของการตระหนักถึงปัญหาทางสังคม” หรือระดับความมากน้อยในการตระหนักถึงพันธะข้อผูกพันขององค์กรที่มีต่อสังคม ด้วยการติดตามดูว่า ธุรกิจได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อปลด ลด ข้อปัญหาทางสังคมที่ธุรกิจมีภาระผูกพันอยู่ และควรต้องเข้าช่วยเหลือ แก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิภาพเพียงใด สามารถจำแนกได้ ดังนี้

(1) การรับผิดชอบต่อสังคมตามข้อผูกพัน (Social Obligation Approach) หรือการรับผิดชอบต่อเฉพาะเท่าที่เป็นขั้นต่ำสุดตามบังคับของกฎหมายเท่านั้นกิจกรรมที่มีแนวคิดแบบนี้จะดำเนินการกับพนักงานบริษัท และชุมชนขนาดใหญ่ โดยเป็นโครงการในด้านสุขภาพและสังคม จะสร้างค่านิยมในชุมชน ทำให้บริษัทมีอิทธิพลต่อผู้ลงทุนและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้เกิดขึ้นกับบริษัทได้ด้วย

(2) ด้านการศึกษา (education) องค์กรจำนวนมากที่ความสนใจในความรับผิดชอบต่อการศึกษา ผู้บริหารระลึกว่า ควรจะต้องปรับปรุงการศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา

มัธยมศึกษา วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ในด้านการบริจาคทุนด้านการศึกษา การประชาสัมพันธ์ด้านอื่นๆ อีก

(3) สิทธิมนุษยชน (human rights) บางองค์กรมุ่งหวังความรับผิดชอบต่อสังคม ในการรณรงค์สิทธิมนุษยชน

(4) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (the natural environment) องค์กรจำนวนมากได้ ตัดสินใจเลือกการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การสร้างจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

(5) สิทธิของผู้บริโภค (consumer rights) บางองค์กรได้เน้นในเรื่องของสิทธิ ผู้บริโภค โดยคำนึงถึงผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีความปลอดภัย ทั้งต่อผู้บริโภค และต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงการโฆษณาที่เป็นความจริง (truthful advertising)

(6) วัฒนธรรม (culture) องค์กรที่ให้การสนับสนุนด้านศิลปวัฒนธรรม เชื่อว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของความรับผิดชอบต่อสังคม สามารถส่งเสริมการรู้จักบริษัท และสร้างความรู้สึ กทัศนคติที่ดีให้เกิดกับบริษัทได้ ทัศนคติที่ให้การสนับสนุนเหตุการณ์ด้านวัฒนธรรม เป็นการลงทุนที่ มีคุณภาพ เป็นการลงทุนด้านคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับ ชุมชน ลูกค้า ชุมชนในท้องถิ่น บุคลากร และผู้มีส่วนในผลประโยชน์ต่อองค์กร สามารถสร้างวัฒนธรรมที่ดีให้กลับกลุ่มนี้ได้

ความรับผิดชอบต่อสังคม ความหมายโดยรวมสรุปได้ว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของ ตนเองที่มีต่อสังคม การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม รวมถึงการจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามกิจกรรม เพื่อความเจริญของสังคม ซึ่งสามารถพัฒนาขึ้นได้ โดยคำนึงถึง การมีปฏิสัมพันธ์กับสถานการณ์ หรือบุคคลด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคมรวมถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ในการ ทำงานเพื่อประโยชน์แก่นมนุษยชาติและสามารถก่อประโยชน์ให้แก่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ไม่ทำลาย สิ่งแวดล้อม สามารถมองเห็นว่าอะไรเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่ และพร้อมจะแสดง เมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมมากระตุ้น โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

ทัศนคติ (attitudes) ความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 521) แปลว่า แนวความคิดเห็น

จิราภรณ์ พิรทรัพย์ (2544 อ้างถึงใน สมจิตต์ สุพรรณทัศน์, 2544, หน้า 37) อธิบายว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดทัศนคติ เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ทำให้ทัศนคติมี ผลต่อการแสดงออกพฤติกรรม บุคลิกภาพของคนเป็นอย่างมาก มีปัจจัย 3 ประการ

(1) เกิดจากประสบการณ์โดยตรง เช่น พาญาติไปโรงพยาบาลแล้ว บังเอิญโดนพยาบาลดู หรือพูดจาไม่สุภาพ และเมื่อมีคนเล่าถึงโรงพยาบาลนั้นในทำนองที่ไม่ดีอีกจะเชื่อทันที มีความรู้สึกที่ไม่ดี

(2) เกิดจากประสบการณ์ที่รุนแรง เช่น เพื่อนรักกันมากหักหลังกันในเรื่องสำคัญ เลยทำให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อเพื่อน หรือที่พบจากในเรื่องทัศนคติที่มีต่อสิ่งของและเหตุการณ์ ก็อบางคนกินอาหารทะเลเข้าไป เช่น ปูทะเลหรือปลาทะเลบางชนิดเกิดแพ้อาหารนั้นอย่างรุนแรง ทำให้เกิดอาเจียนหรือเป็นผื่นคันไปทั้งตัว ต้องรักษากันอยู่หลายวัน จะทำให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่ออาหารนั้น ต่อไปใครกินอาหารนั้นในคราวต่อไปจะไม่ยอมกิน

(3) เกิดจากการอบรมเลี้ยงดูจากที่บ้าน พ่อแม่ที่มี ทัศนคติที่ดีหรือไม่ต่อสิ่งใด ลูกมักมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะพ่อแม่พยายามถ่ายทอดทัศนคติของตนเองมายังลูก ก็พยายามอบรมลูก โดยการอบรมเลี้ยงดูนั่นเอง และอีกประการหนึ่งที่ลูกเลียนแบบตัวเองกับพ่อแม่ ไม่กินอาหารบางชนิด เช่น เนื้อสัตว์ หรือผัก

สรุปว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดทัศนคติแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุเสมอ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงตามอารมณ์ได้ต้องอาศัยเวลา เป็นการประเมิน อารมณ์ ความรู้สึก ความเชื่อ การตัดสินใจว่าชอบหรือไม่ชอบเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง ทำทีของบุคคล วัตถุ หรือเหตุการณ์รอบตัวเราแล้วแสดงออก เป็นพฤติกรรมด้านบวก หรือลบ ต่อสิ่งเหล่านั้น เช่น ทัศนคติต่อนายจ้าง ต่อเพื่อนร่วมงาน ว่าชอบหรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดี ทำทีและพฤติกรรมการแสดงออก ทัศนคติ” เป็นความรู้สึกนึกคิดที่ก่อตัวจากการเรียนรู้ ไม่ใช่ติดตัวมาแต่กำเนิด (พ่อแม่ ครู เพื่อน สื่อมวลชน คนที่เรายกย่องนับถือ)

มีนักวิจัยหลายท่านได้ให้คำจำกัดความ ดังนี้

สุมันัส จิตพิทักษ์ (2520 อ้างถึงใน โชคชัย กวีวิวิธชัย, 2544, หน้า 20) ทางจิตวิทยา ทัศนคติ เป็นตัวแปรหนึ่งที่ไม่สามารถเห็นได้โดยง่าย จะต้องอาศัยการค้นคว้าศึกษาด้วยวิธีที่ซับซ้อน

ขงยุทธ์ วงศ์ภิรมย์สานต์ (2536 อ้างถึงใน โชคชัย กวีวิวิธชัย, 2544, หน้า 20) ทัศนคติ เป็นความเชื่อ ความรู้สึกที่ทนนานและได้รับการจัดระเบียบ อันเป็นตัวชักนำให้เราปฏิบัติไปในทิศทางต่างๆ ทัศนคติไม่ได้เป็นเพียงแต่ความคิดเห็นเท่านั้น แต่มีลักษณะที่ฝึกกลึกมากกว่านั้น

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526, หน้า 15) กล่าวว่า ทัศนคติ คือความพร้อมที่จะสนองตอบ หรือแสดงความรู้สึกต่อสิ่งของ คน ตลอดจนสถานการณ์ต่างๆ ในทางที่ชอบหรือไม่ชอบ

ชูชีพ อ่อนโลกสูง (2522 อ้างถึงใน โชคชัย กวีวิวิธชัย, 2544, หน้า 108) ได้ให้ความหมายว่า ทัศนคติ คือ วิถีทางที่บุคคลเกิดความรู้สึกต่อบางสิ่งบางอย่าง เป็นความรู้สึกด้านการ

งูใจหรืออารมณ์ การกระทำต่าง ๆ ของบุคคล มักจะถูกกำหนดด้วยทัศนคติที่จะตัดสินใจ ทัศนคติ มีทิศทางหลายมิติแตกต่างกัน มีทิศทางสนับสนุนต่อต้าน หรือปริมาณมาก น้อย ปานกลาง

สุชา จันทรเอม (2524 อ้างถึงใน โชคชัย กวีวิวัฒน์, 2544, หน้า 75) ให้ความหมายว่า ทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึกหรือท่าทีของบุคคลที่มีต่อบุคคล วัตถุ หรือสถานการณ์ต่างๆ ความรู้สึก หรือท่าทีนี้จะนำไปในทำนองที่พึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจ เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยต่อบุคคลวัตถุ สิ่งของหรือสถานการณ์นั้น

Gordon Allport (1975) ได้ให้ความหมายว่า ทัศนคติเป็นสภาวะความพร้อมทางด้านจิต ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์ สภาวะความพร้อมนี้เป็นแรงที่จะกำหนดทิศทางของปฏิกิริยาของ บุคคลที่จะมีต่อบุคคลอื่น สิ่งของหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติต่างๆ ของบุคคลนั้นสร้างขึ้น หรือมีขึ้นจากการที่ได้พุดจากับสมาชิกในครอบครัวของตนและจากเพื่อนฝูง ทัศนคติสามารถ เรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรง ทัศนคติมีความสำคัญ และมีอิทธิพลที่อาจจะทำให้บุคคล แสดงออกซึ่งพฤติกรรม คือความพร้อมที่จะกระทำหรือการร่วมมือ องค์กรประกอบในการสร้าง ทัศนคติที่สำคัญมี 3 ประการ ดังต่อไปนี้

(1) องค์กรประกอบทางความคิด (cognitive component) ในชีวิตประจำวัน บุคคลได้ รับรู้และสัมผัสสิ่งต่างๆ มากมาย บุคคลมักจะแบ่งกลุ่มของสิ่งที่ผ่านมาในชีวิตของตนเสมอ เพื่อให้ เกิดความง่ายในการให้ความหมายหรือคิดเกี่ยวกับเรื่องเหล่านั้น โดยรวมสิ่งที่เหมือนกันหรือ คล้ายกันเข้าด้วยกัน การจัดหาหมวดหมู่จะช่วยบุคคลในด้านการรับรู้ (perception) แต่ในทางตรงกัน ข้ามอาจจะทำให้บุคคลเข้าใจสิ่งแวดลอมในทางที่ผิดได้ ถ้าบุคคลนั้นสรุปด้วยตนเองโดยปราศจาก ข้อมูลที่ถูกต้อง การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งเร้าต่างๆ นี้เป็นส่วนประกอบทางด้านความรู้ของทัศนคติ

(2) องค์กรประกอบทางอารมณ์ (affective component) ได้แก่ ความรู้สึกหรืออารมณ์ที่ เป็นด้านบวกหรือลบ ในทางสรีรวิทยาอารมณ์จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับภาวะการณ์ที่มาเร้าหรือจาก บุคคลนั้นได้แปลความหมาย หรือให้ความหมายสิ่งเร้าแล้ว สามารถที่จะทำให้ทราบทิศทางของ อารมณ์ หรือความรู้สึกว่าเป็นไปทิศทางบวกหรือลบได้

(3) องค์กรประกอบทางพฤติกรรม (behavioral component) ซึ่งปทัสถานทางสังคมเป็น สิ่งกำหนดว่าอะไรเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือผิดปทัสถานทางสังคมจะมีอิทธิพลในการควบคุมการ ประพฤติ หรือการแสดงออกของแต่ละบุคคล

คุณสมบัติประจำตัวของทัศนคติมี 3 ประการ ดังนี้

- (1) มีลักษณะมั่นคง (consistency) ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้
- (2) มีทิศทางที่แน่นอนต่อสิ่งแวดลอมหรือเป้าหมายทางทัศนคติแต่ละอย่าง

(3) มีปริมาณความเข้มข้นของมันเองต่อสิ่งแวดล้อมที่ค่อนข้างถาวร แต่อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเปลี่ยนแปลงของค่านิยม

สรุปได้ว่าแนวคิดที่เกี่ยวกับการเกิดทัศนคติว่าขึ้นอยู่กับเหตุ 2 ประการ ดังนี้

(1) ประสบการณ์ที่บุคคลมีต่อบุคคล สิ่งของ หรือสถานการณ์ ทัศนคติที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลจากการได้พบเห็นคุ้นเคย หรือได้ทดลอง ฯลฯ ซึ่งอาจถือเป็นประสบการณ์โดยตรงและประสบการณ์โดยทางอ้อม ได้แก่ การได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็นภาพ หรือได้อ่านเกี่ยวกับสิ่งนั้น ฯลฯ

(2) ค่านิยมหรือการตัดสินใจค่านิยม เนื่องจากกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม หรือบุคคลแต่ละคนมีค่านิยม และการตัดสินใจค่านิยมไม่เหมือนกัน คนแต่ละคนจึงอาจจะมีทัศนคติต่อเรื่องเดียวกันแตกต่างกันได้ การที่บุคคลใดมีทัศนคติต่อสิ่งใดนั้น มักจะขึ้นอยู่กับภาวะการณ์ของสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ถ้าบุคคลใดมีความพอใจในการได้มีประสบการณ์ในสิ่งใดนั้น ถือได้ว่าบุคคลนั้นมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าตรงกันข้ามจะถือว่าแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้นด้วย แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำรัสไว้ต่อบัณฑิตและบุคคลทั่วไป โดยมี โกรยบุท ธิรตยา คินันท์ (2531, หน้า 1-8) สรุปรวมย่อว่ามี 3 มิติคือ ให้แต่ละบุคคลและพลเมืองมีด้านคุณภาพด้านการศึกษาและทักษะด้านสุขภาพ และด้านทัศนคติ อีกทั้งต้องให้แต่ละบุคคลและพลเมืองพัฒนาใน 3 ด้านนี้ทั้งระดับความคิดและระดับพฤติกรรม ในแง่ทัศนคติจะต้องให้ตั้งแต่ปัจเจกบุคคลเน้นความสำเร็จผลโดยตรงต่อสังคมและต่อตนเอง โดยได้แยกแยะกลยุทธ์และวิธีการไว้โดยละเอียดเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมแต่ละบุคคล ชุมชนในหมู่บ้านในชนบทธุรกิจและอุตสาหกรรมเอกชน องค์กรสาธารณประโยชน์ และรัฐบาล ต่างก็เรียนรู้ในประสบการณ์ในอดีต จากการประยุกต์ศาสตร์ต่างๆ นำมาใช้ปฏิบัติในวิถีชีวิตของและหน่วยการเสาะแสวงหาหลักและวิธีปฏิบัติมีต่างๆ กัน บ้างก็ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านบ้าง ก็ใช้เทคโนโลยีทันสมัยจากต่างประเทศ

การเลือกใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ดี หรือเทคโนโลยีล้ำยุคที่ดี เพื่อแก้ปัญหาหรือเพื่อการดำรงชีวิต หรือเพื่อปูวางทิศทางของแผนเพื่ออนาคตที่ดีจะต้องได้รับเลือกสรรอย่างดี เพราะบางวิธีอาจซ้ำไม่ทันการ และบางวิธีจะก่อให้เกิดผลเสียหรือผลพลอยเสียตามมา โดยเฉพาะต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และบางวิธีก็อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคมจนเกิดวิกฤตการณ์นองเลือดได้ จะต้องเลือกวิธีการหรือเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยสรุปจะต้องเป็นเทคโนโลยีที่ส่งเสริมในด้านต่างๆ ต่อไปนี้

- (1) ช่วยมุ่งลดความเหลื่อมล้ำในสังคม
- (2) ช่วยส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคมากขึ้น
- (3) มุ่งผลประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ของสังคมเป็นหลัก

- (4) มุ่งส่งเสริมการกินพอดี อยู่พอดี
- (5) ศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และหาทางป้องกันบำบัดและกำจัดมลพิษต่างๆ
- (6) มุ่งลดการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ อย่างฟุ่มเฟือย
- (7) มุ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ
- (8) มุ่งนำของที่ใช้แล้วมาเป็นวัตถุดิบ ผลผลิตของใช้จำเป็นใหม่
- (9) มุ่งลดผลกระทบต่อธรรมชาติ

ความหมายโดยรวมสรุปว่า การมีทัศนคติที่ดี ที่แต่ละบุคคลมีสามารถพัฒนาทั้งในด้านระดับความคิด พฤติกรรมต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นที่ฝังลึก ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ รวมถึงอิทธิพลของสื่ออื่นๆ จะมีอยู่ มาก น้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของครอบครัวว่าได้สอนลูกมาให้รู้จักเหตุและผล หรือเลือกเพื่อนข่าวสารต่างๆ ได้แค่ไหน หรือขึ้นอยู่กับเจตคติของแต่ละบุคคล ต่อสิ่งที่ตนได้รับ ตัวแทนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคล ตามที่สังคมต้องการ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับความสำนึก

1. ความหมายของความสำนึก

สำนึก ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 1188) ให้ความหมายไว้ว่า “การรู้สึกซาบซึ้ง รู้สึกตัว รู้สึก ตระหนัก”

ความหมายของ ความสำนึก (awareness) มีดังนี้

มนัส สุวรรณ (2549, หน้า 1-11) ให้ความหมายของความสำนึกหรือความตระหนัก เป็น 4 ประการ

- (1) การรู้จริง ซาบซึ้ง ซึ่งเป็นการเน้นในเรื่องที่สนใจอย่างดี รู้ซึ่งดีว่าอะไรผิดอะไรถูก
- (2) การมีความรักความห่วงหาอาทรเป็นการเน้นในเรื่องที่ทราบว่าสิ่งใดเป็นสิ่งถูกต้องที่มีประโยชน์ ต่อมนุษย์และสังคมโดยรวม
- (3) การมีความวิตกกังวลห่วงหาอาทรว่าจะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองของสังคม
- (4) การลงมือกระทำจริง ปฏิบัติจริง ไม่ได้เน้นว่าจะต้องกระทำเป็นกรณีที่ทำได้หรือทำไม่ได้ ทุกคนมีความสามารถ (capability) ที่จะทำกิจกรรมต่างๆ

ความสำนึกในด้านความรับผิดชอบต่อสังคม

ความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการดำเนินโครงการสาธารณประโยชน์ต่างๆ อย่างต่อเนื่องมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชน รวมถึงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างจิตสำนึกในการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม กิจกรรมเพื่อสังคมแต่ละโครงการมีการตั้งคณะทำงานรับผิดชอบปฏิบัติการและติดตามผลอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ กิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ดังกล่าว สะท้อนถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการดำรงชีวิตในสังคม โดยทำหน้าที่ที่ดีต่อสังคมเพื่อสาธารณประโยชน์

ลิขิต ชีรเวคิน (2548, หน้า 109 – 113) ให้ความหมายของจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม ว่าจิตสำนึกของการช่วยรักษาผลประโยชน์ส่วนร่วม จิตสำนึกในการต่อสู้ต่อความไม่ถูกต้อง และจิตสำนึกที่มีความรักชาติ รักแผ่นดิน จำเป็นต้องมีจิตสำนึกคิดถึงบุญคุณของแผ่นดิน ต้องการปกป้องรักษามรดกภูมิหรือแผ่นดินที่เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องหวงแหนและทำหน้าที่ให้ดีที่สุดสมกับที่เกิดมาบนแผ่นดินนี้มีระเบียบวินัยและมีจิตวิญญาณซึ่งเกิดจากการกลมกลืนทางคุณธรรมพัฒนาเพื่อยกระดับจิตใจที่สูงขึ้น

จิตสำนึกไม่ได้เกิดขึ้นกับทุกคน จึงจำเป็นต้องมีการปลูกเร้าให้ประชาชนได้ตระหนักถึงความมีจิตสำนึก ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบความคิด ทศนคติ และค่านิยม และสุดท้ายเพื่อให้กลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนทุกคนจนก่อรูปเป็นบุคลิกของชนชาตินั้นๆ จะต้องมีความตระหนักถึงผลประโยชน์ส่วนร่วม มีจิตสำนึกในความถูกต้องมีความรักชาติเห็นแก่ตัว

ประสาธ อิศรปริดา (2538, หน้า 117) ได้ให้ความหมายว่า ความตระหนักหรือความสำนึกเป็นพฤติกรรมทางด้านอารมณ์หรือความรู้สึก(affective domain) เกือบคล้ายกับความรู้(knowledge) ความตระหนักเป็นพฤติกรรมขั้นต่ำสุดของความคิด ปัจจัยด้านความรู้สึกหรืออารมณ์จะมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านความรู้ ความคิดเสมอ ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดจากข้อเท็จจริง ประสบการณ์ การสัมผัส การใช้จิตไตร่ตรอง ใคร่ครวญแล้วจึงเกิดความสำนึกต่อปรากฏการณ์หรือสถานการณ์นั้นๆ

มัลลิกา มัติโก (2541, หน้า 23) ได้อธิบายเรื่องจิตสำนึกในมิติต่างๆ โดยแบ่งเป็น

(1) จิตสำนึกทางสังคม ในด้านเศรษฐกิจและการเมือง สังคมไทย จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจและการเมือง จึงมักอยู่ในรูปของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ฟังพากัน การพัฒนาจิตสำนึกทางการเมืองจะเกิดขึ้น หลังจากการพัฒนาจิตสำนึกทางเศรษฐกิจ ที่พบว่าการถูกเอารัดเอาเปรียบ เสียผลประโยชน์ หรือตระหนักว่า ถูกครอบงำจากฝ่ายนายทุนที่เหนือกว่า กระบวนการนี้ จะเป็น

การพัฒนาทางจิตสำนึก ที่เกิดจากภาวะวิสัย (Objective) ไปสู่จิตสำนึกเชิงอัตวิสัย (Subjectivity) การต้องการในเสรีภาพหรือต้องการเห็นความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม

(2) จิตสำนึกทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นสำนึกทางสังคมที่เป็นสภาวะความรู้ตัว มีความรู้สึกต่อบุคคลหรือสิ่งของอื่นๆ เป็นความคำนึงถึงการมีส่วนร่วม เช่น กลุ่ม สถาบัน โครงสร้างระบบ นำไปสู่อิทธิพลต่อปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในกลุ่มเดียวกัน หรือกลุ่มอื่นที่เกี่ยวข้องกัน รวมถึงสถาบันและโครงสร้างทางสังคม

จิตสำนึกทางสังคม เกิดขึ้นแล้วจะต้องผลิตซ้ำๆ อยู่เสมอ เพื่อป้องกันการเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลง เพื่อให้จิตสำนึกมีความคงทน ต้องได้รับการเสริมแรงจากสถาบัน โครงสร้างหรือพิธีกรรมทางสังคม เงื่อนไขดังกล่าวอาจได้รับผลกระทบจากภายนอก เช่น การไหลบ่าทางวัฒนธรรม ระบบการค้า เศรษฐกิจเสรีทุนนิยมตะวันตก การกำเนิดสถาบันการเงินและการตลาด ความผันผวนทางเศรษฐกิจ ระบบการติดต่อสื่อสารที่ไร้พรมแดน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม วัฒนธรรม (ครอบครัว วิถีชีวิต ค่านิยม ความคิด กฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผน) เหล่านี้ ล้วนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก หรือการสร้างคุณค่าใหม่ต่อจิตสำนึก ในขณะที่จิตสำนึกบางอย่างอาจยังอยู่ เนื่องจากการปลูกฝัง ชัดเกล้ามาตั้งแต่เยาว์วัย (จากการอบรม ปลูกฝังมาตั้งแต่ระบบสถาบัน ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา) จนถึงปัจจุบัน

จิตสำนึกทางสังคมที่มีต่อโครงสร้างและสถาบันทางสังคม แบ่งได้ 2 ลักษณะ

(1) จิตสำนึกที่มุ่งจะรับใช้ระบบที่เป็นอยู่ เป็นจิตสำนึกแบบล้าหลัง แสดงออกโดยการยอมรับเคราะห์กรรมว่าเป็นเรื่องโชควาสนา ยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้

(2) จิตสำนึกที่มุ่งเปลี่ยนแปลงระบบที่เป็นอยู่ เป็นจิตสำนึกแบบก้าวหน้า มุ่งการมีชีวิตที่ดีกว่า สังคมที่ยุติธรรมกว่า สงบสุขกว่า โดยเข้าร่วมกลุ่มทำประโยชน์ต่อสังคม ต่อรองกับอำนาจ หรือคัดค้านในสิ่งที่เห็นว่าไม่ถูกต้อง ไม่ต้องการเอาเปรียบสังคม หรือทำให้สังคมเสื่อม เป็นต้น

(3) จิตสำนึกต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม มีทั้งการอนุรักษ์และทำลาย หากมนุษย์เห็นว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม จะมีความเคารพต่อสิ่งแวดล้อม และมีพฤติกรรมเชิงอนุรักษ์สูงหากคิดว่ามนุษย์กับสิ่งแวดล้อมแยกจากกัน และมนุษย์เป็นใหญ่เหนือสิ่งแวดล้อม ย่อมมีพฤติกรรมการทำลายสูง การตระหนักถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อมนี้ มนุษย์จำเป็นต้องเน้นการปรับตัวเข้าหาสิ่งแวดล้อมแทนการปรับสิ่งแวดล้อมเข้าหาความต้องการของตน ธรรมชาติไม่ควรมีฐานะเป็นเพียงแค่แหล่งทรัพยากรที่

มนุษย์สามารถตัดดวงมาสนองความโลภของตน หรือเป็นเพียงแหล่งรองรับสิ่งที่หลงเหลือจากการ
บริโภคของมนุษย์ พระไพศาล วิสาโล (2535, หน้า 62)

อนุชิต งามขจรวิวัฒน์ (2549 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2527, หน้า 17– 18) ได้แบ่ง
จิตสำนึกเป็น 2 ระดับ โดยการมองเห็นประโยชน์ของชนชั้นตน และความสามารถในการมองเห็น
สังคมโดยมีความรู้ รอบด้าน โดยที่ระดับแรกเป็นจิตสำนึกแบบทันทีทันใด หากได้ผ่านกระบวนการ
ยกระดับจิตสำนึก ก็จะมีจิตสำนึกในขั้นที่สูงกว่า คือจิตสำนึกทางการเมือง

(1) จิตสำนึกแบบทันทีทันใด (immediate consciousness) เป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นเอง
โดยอัตโนมัติ และเป็นไปตามธรรมชาติ มองเห็นผลประโยชน์ส่วนตัวในระยะใกล้ เช่น ความ
ต้องการทางเศรษฐกิจ ซึ่งจิตสำนึกชนิดนี้ มีทั้งปัจเจกชน (psychological consciousness of
Individual) และของมวลชนโดยส่วนรวม (mass psychological consciousness)

(2) จิตสำนึกทางชนชั้น (political class consciousness) จิตสำนึกประเภทนี้เกิดขึ้น
ได้ด้วยปฏิบัติการที่มีความตั้งใจของมนุษย์เท่านั้น เช่น การปกป้องผลประโยชน์ของชาวนา
ส่วนรวม การยกระดับจิตสำนึกชนิดแรกมาเป็นชนิดหลังต้องผ่านการทำงานประวัติศาสตร์ของตัว
สื่อกลาง เช่น ผู้นำ ปัญญาชน พรรคการเมือง สหภาพแรงงาน องค์กรมวลชน ซึ่งจิตสำนึกทางการเมือง
เมืองนี้จะมีลักษณะทางชนชั้นเป็นตัวกำหนด จิตสำนึกทั้ง 2 ระดับ ที่กล่าวเกิดจากการกระทำของ
อุดมการณ์ อย่างไรก็ตามจิตสำนึกสามารถเปลี่ยนแปลง โดยการผ่านกระบวนการยกระดับจิตสำนึก
มีปัจจัย ดังนี้

(2.1) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม การเปิดเผยความจริงที่ซ่อนเร้น ทำให้
ประชาชนมีโอกาสได้ตระหนักและร่วมกันกับการเปลี่ยนแปลงนั้น

(2.2) เกิดจากกระบวนการสังสมประสบการณ์ การต่อสู้ในอุดมคติของชนชั้น และ
การถ่ายทอดอุดมการณ์

(2.3) เกิดปัจจัยฉับพลัน เช่น ภาวะสงคราม กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึก

(2.4) การมีโอกาสติดต่อกับกลุ่มภายนอก เช่น นักศึกษา ปัญญาชน เป็นการช่วย
ให้เพิ่มความรับรู้ที่กว้างขวางขึ้น

ความรับผิดชอบจากความสำนึก

เป็นความรับผิดชอบสูงสุดโดยสมัครใจเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม เป็น
ความเชื่อมั่นที่จะทำคุณความดีโดยไม่คลอนแคลนตามกระแสค่านิยมที่ไม่ชอบธรรม มีจิตปรารถนา
ที่ดีความรับผิดชอบต่อสังคมที่อาจมองผลกระทบเป็นรูปธรรมได้บ้าง เช่น ผลกระทบต่อ
สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ความหมายโดยรวมสรุปว่า ความสำนึก จึงหมายถึง ความตื่นตัว ความตระหนัก ความสำนึกในบทบาทหน้าที่ของตนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีการใช้ความรู้ ประสบการณ์ มีการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล พิจารณาได้จากการเรียนรู้ การได้รับการรณรงค์และเกิดการรู้สึกผิดชอบ สนใจนำไปปฏิบัติในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อยังประโยชน์ต่อสังคม โดยรวมในการที่ประชาชนจะมีความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม ความสำนึกที่จะร่วมกันรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม ความสำนึกในการต่อสู้กับสิ่งที่ไม่ความถูกต้อง ความสำนึกดังที่กล่าวมามิได้เกิดกับคนทุกคน จึงจำเป็นต้องมีการปลูกฝัง ให้ประชาชนได้ตระหนักถึงการมีความสำนึกดังกล่าว เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบความคิด ทศนคติ และค่านิยม ผลที่ได้สุดท้ายเพื่อให้กลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนทุกคน จนก่อเป็นบุคลิกของคนชาตินั้นๆ จะต้องมีความตระหนักถึงผลประโยชน์ส่วนรวม มีจิตสำนึกในความถูกต้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียน

การศึกษานอกโรงเรียน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้ “การศึกษานอกระบบ” หมายความว่า กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้น และมีวิธีการวัดผลและประเมินผล การเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้

“การศึกษาตามอัธยาศัย” หมายความว่า กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาสความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

“สถานศึกษา” หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

“ภาคีเครือข่าย” หมายความว่า บุคคล ครอบครั้ว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และองค์กรอื่นรวมทั้งสถานศึกษาอื่นที่มีได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีส่วนร่วมหรือ มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการส่งเสริมสนับสนุนและประสานความร่วมมือการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติมีหลักการจัดการศึกษาให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน และให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา รวมทั้งสถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ โดยเป็นการผสมผสานระหว่างการศึกษาทั้งสามรูปแบบ เพื่อให้สามารถพัฒนาการศึกษาและคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากกลไกและการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะรองรับดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางและเป้าหมายดังกล่าว สมควรให้มีกฎหมายเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นอย่างมีระบบและต่อเนื่อง มีการบริหารและจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพเพื่อทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเรียนรู้ และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้ตามศักยภาพ เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา อันจะมีผลในการพัฒนากำลังคนและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1. ความหมายการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ปัจจุบันมีการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในขับเคลื่อนการทำงานเกือบทุกหน่วยงาน ผู้ได้ให้ความหมายและนิยามการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 อ้างถึงใน สุชาติ พึ่งสาย, 2548, หน้า 48) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึงการเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุรำไรใจให้กระทำการบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกันภายในกลุ่ม ซึ่งการมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิด 3 ประการคือ

(1) ความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจ และความห่วงกังวลของบุคคล ที่บังเอิญพ้องต้องกันจนกลายเป็นความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

(2) ความเคียดแค้น และความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ลงมือกระทำร่วมกัน

(3) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชน ให้ไปในทางที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่ม กระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์ (2528 อ้างถึงใน สุขชาติ พึ่งสาย, 2548, หน้า 38) ได้อ้างทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (a participation theory of democracy) ไว้ดังนี้

(1) การมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ ที่สำคัญคือจะต้องไม่มีใครเป็นนายใคร หรือเป็นนายแห่งชีวิตใคร

(2) กระบวนการมีส่วนร่วมนั้น ต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดความตระหนัก รับรู้ในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง

การมีส่วนร่วม (participation) คือ การที่องค์ประกอบต่างๆ ทั้งครู ผู้เรียน ผู้บริหาร การศึกษา ผู้นำชุมชน หรือสมาชิกชุมชน มาร่วมกันดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยการดำเนินการนั้นมีลักษณะของกระบวนการ (process) มีขั้นตอนที่มุ่งหมายจะให้เกิดการเรียนรู้ (learning) อย่างต่อเนื่อง มีพลวัต (dynamic) การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ มีการแก้ปัญหา การร่วมกันกำหนดแผนงานใหม่ๆ เพื่อสร้างความยั่งยืนในความสัมพันธ์ของทุกฝ่ายที่เข้าร่วม ความหลากหลายตามความเกี่ยวข้องของกิจกรรมที่จะทำ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพลังงาน อาจมีภาคีและตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วมแตกต่างกันไปจากกิจกรรมค่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นแค่กิจกรรมทั่วไป หัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วมนั้นคือ การระดมความคิด ซึ่งคือ การกระจายอำนาจอย่างหนึ่ง กับความสัมพันธ์ที่เป็นแนวราบ เสมอภาคกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 1978 อ้างถึงใน อภัย บุญสาม, 2544, หน้า 13) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นการพัฒนาว่า การมีส่วนร่วมอย่าง กระตือรือร้น ซึ่งมีพลังของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม จัดทรัพยากรเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น และเป็นการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆ โดยสมัครใจ

WHO/UNICEF (1978 อ้างถึงใน อภัย บุญสาม, 2544, หน้า 13) ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ โดยที่ประชาชนในชนบทสามารถที่จะแสดงออก ซึ่งความต้องการของคน การจัดอันดับความสำคัญการเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท

Pearse & Stiefel (อ้างถึงใน อภัย บุญสาม, 2544, หน้า 15) ได้ให้คำจำกัดความว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการที่กลุ่มประชาชน ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เป็นผู้อยู่กลุ่มนอก ได้เพิ่มความสามารถในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่างๆ ตามสภาพสังคมที่เป็นอยู่

ติน ปรัชญพฤทธิ (อ้างถึงใน ปุณวัชร เขียวระยับ, 2546, หน้า 18) ได้ให้ข้อสรุปไว้ว่าการมีส่วนร่วมหมายถึง การเข้าไปเกี่ยวข้องหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมมีเสียงในการกำหนดนโยบาย รวมถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติ และพิจารณาผลกระทบของนโยบาย เพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุง เป็นนโยบายนำร่องต่อไป

ก๊อด (1973 อ้างถึงใน ปุณวัชร เขียวระยับ, 2546, หน้า 18) ว่านิยามของการมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมร่วมกันระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ต้องการผลสัมฤทธิ์ในสิ่งเดียวกัน และทุกคนยอมรับในจุดมุ่งหมายนั้น

กริยา ตระกูลศึกษา (อ้างถึงใน สุกัญญา ภาคภูมิ, 2547, หน้า 20) ได้กล่าวถึง Yadav (1980, p. 87) และ White (1982, p. 18) ให้ความหมายการมีส่วนร่วม

- (1) การเข้าร่วมในการตัดสินใจ
- (2) การเข้าร่วมดำเนินการ
- (3) การร่วมรับผิดชอบตามประเมินผล
- (4) การร่วมรับผลประโยชน์

Cohen & Uphoff (1980, หน้า 213-214 อ้างถึงใน อภัย บุญสาม, 2544 , หน้า 16) ได้แบ่งชนิดของการมีส่วนร่วมโดยได้แบ่งออกเป็น 4 ชนิดคือ

(1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

(2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานความร่วมมือ

(3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefits)

(4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation)

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527 อ้างถึงใน สุนทร คำเวญ, 2545, หน้า 13) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้านตามที่หน่วยงานของรัฐ

หรือเอกชน เกิดขึ้นหรือชาวบ้านเป็นผู้เสนอโดยมีการเข้าร่วมในหลายระดับ เช่น การเข้าร่วมในการฟังเฉย ๆ ฟังและออกความคิดเห็น ตลอดจนร่วมในการวางแผน ผู้เข้าร่วมมีตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านทั่วไป

2. ลักษณะของการมีส่วนร่วม

Cary (อ้างถึงใน อภัย บุญสาม, 2544, หน้า 15) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ 5 ลักษณะดังนี้

- (1) เป็นสมาชิก (Membership)
- (2) เป็นผู้เข้าประชุม (Attendance at Meeting)
- (3) เป็นผู้บริจาค (Financial Contribution)
- (4) เป็นกรรมการ (Membership on Committees)
- (5) เป็นประธาน (Leader)

พัฒน์ บุญรัตน์พันธ์ (อ้างถึงใน อภัย บุญสาม, 2544, หน้า 15) ได้สรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการมีส่วนร่วมจะต้องมีขึ้นโดยตลอดตั้งแต่ขั้นการร่วมวางแผนโครงการเสียดละ กำลัง แรงงาน วัสดุ กำลังเงิน หรือทรัพยากรใดที่มีอยู่ในชุมชนนั้น

นอกจากนี้ตามทฤษฎีการพัฒนาและการมีส่วนร่วม นักวิชาการและนักปฏิบัติการยังมีความเห็นสอดคล้องกันว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถทำได้ 4 ลักษณะ (world employment conference อ้างถึงใน อภัย บุญสาม, 2544, หน้า 15) ดังนี้

(1) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไรคือความจำเป็นพื้นฐานของชุมชนกล่าวคือเป็นผู้ให้ความหมายและกำหนดรายละเอียดที่เป็นเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน ในบริการเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตนเอง ทั้งนี้เพราะแต่ละชุมชนต่างก็มีความต้องการและความจำเป็นแตกต่างกัน ถึงแม้อยู่ในภาคหรือขอบเขตของประเทศเดียวกัน นอกจากนั้นความจำเป็นพื้นฐานอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามเงื่อนไขของเวลาและระดับการพัฒนาที่แตกต่างกัน ดังนั้นเพื่อชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานจึงต้องเป็นการกำหนดร่วมกันของประชาชนโดยประชาชนของแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก

(2) เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนจะโน้มนำทรัพยากรที่ต้องการสำหรับการพัฒนามีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ความรู้ของตน ทักษะด้านต่างๆ แรงงาน ที่ดิน ทรัพย์สินอื่นๆ ที่จะทำให้โครงการที่จะทำขึ้นสัมฤทธิ์ผล

(3) เป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงวิชาการ กระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้นการมีกิจการในการร่วมตัดสินใจในกระบวนการพัฒนา เป็นหนทางหนึ่งที่จะประกันว่า

ผลประโยชน์ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและการพัฒนาจะได้ถูกจัดสรรและกระจายออกไปอย่างเป็นระบบ

(4) เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจ และเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสิ่งนี้เป็นผลทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางและจุดหมายปลายทางในตัวเอง ในแง่ที่ว่าประชาชนทุกคนต่างก็มีจิตปรารถนา และเกิดความรู้สึกพึงพอใจอย่างล้าลึกในการที่ได้เข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจและร่วมปฏิบัติงานที่เกื้อหนุนต่อการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของตน ทางเลือกของรัฐบาลในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วม

3. ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

เจมส์ คี ปิ่นทอง (2527 อ้างถึงใน อภัย บุญสาม, 2544, หน้า 14) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น 4 ขั้นตอนคือ

- (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุปัญหา
- (2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจการ
- (3) การมีส่วนร่วมในการลงทุน และการปฏิบัติการ
- (4) การมีส่วนร่วมในการติดตามผลและประเมินผล

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (อ้างถึงใน อภัย บุญสาม, 2544, หน้า 14) กล่าวถึง รูปแบบการมีส่วนร่วมดังนี้ คือ

- (1) ร่วมทำการศึกษาค้นหาถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนถึงความต้องการของชุมชน
- (2) ร่วมค้นหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- (3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไข ตลอดจนสนองความต้องการของชุมชน
- (4) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม
- (5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- (6) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
- (7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

(8) ร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐบาล

อคิน รพีพัฒน์ (อ้างถึงใน อภัย บุญสาม, 2544, หน้า 14) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 4 ระดับ คือ

(1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของประชาชนเนื่องมาจากเหตุผลพื้นฐานคือ ชาวชนบทประสบปัญหาข้อมรู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด

(2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ผู้ที่เลือกแนวทางในการพัฒนาควรเป็นประชาชนในชุมชนนั้นเองไม่ใช่บุคคลภายนอก เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรกับศักยภาพในการพัฒนาชุมชนนั้น

(3) การมีส่วนร่วมในการลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านแรงงานการร่วมแรงประกอบกิจกรรมที่จะทำให้ประชาชนมีความผูกพันมากขึ้นและก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของกิจกรรม และผลงานที่ปรากฏ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนดำรงรักษาให้ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์และมีประโยชน์

(4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลเพื่อค้นคว้าเพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่องจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้มาเป็นบทเรียนในการหาหนทางปรับปรุงแก้ไขและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป

Max Low dermilk & W. Robert Laitos (อ้างถึงใน อภัย บุญสาม, 2544, หน้า 16) ได้เสนอขั้นตอนของยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชนบทไว้ 7 ขั้นตอนดังนี้

- (1) การสำรวจขั้นต้น (Preliminary Reconnaissance)
- (2) การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (Priority Problem identification Studies)
- (3) การแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหา (Search for Solutions)
- (4) การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา (Assessment of Solutions)
- (5) การปฏิบัติตามโครงการ (Project Implementation)
- (6) การประเมินผลโครงการ (Formal Project Evaluation)
- (7) การพิจารณาทบทวนโครงการเพื่อดำเนินการให้เสร็จสมบูรณ์ (Project Reconsideration of Completion)

Uphoff (1986) (สุติเดศ วันนะวงส์ อ้างถึงใน ธรรมบุญ ภาครูป, 2546, หน้า 41) โดยได้แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบคือ

(1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือแรกเริ่ม เป็นการตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

(2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร หรือการเข้าร่วมบริการ และการประสานความร่วมมือเข้าร่วมในการลงแรงร่วมใจ

(3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคลและส่วนรวม

(4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการควบคุมตรวจสอบการดำเนิน กิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วม

หลักการและกระบวนการของ “การมีส่วนร่วม”

การระดมความคิดที่มีการคิดค้น วิเคราะห์ปัญหาหารือกันในลักษณะของการร่วมคิดมิใช่จากฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียวบนพื้นฐานความศรัทธาว่าทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีศักยภาพการวางแผนคือ นำสิ่งที่ร่วมกันคิดมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน ด้วยการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย (คน สิ่งของ งบประมาณ เวลา ฯลฯ) การลงมือทำ คือการนำแผนงานที่ได้ไปร่วมกันทำหรือแบ่งงานกันรับผิดชอบเพื่อให้เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้ การติดตามประเมินผล คือ ร่วมกันติดตามผลงานที่ทำ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน ร่วมกันคิดพัฒนาปรับปรุงให้งานดีขึ้น การรับประโยชน์ร่วมกัน มีทั้งผลประโยชน์ทางรูปธรรมที่ต้องการให้เกิดตามกิจกรรมที่ทำนั้น และผลประโยชน์โดยอ้อม แต่มีความสำคัญมาก คือ การเรียนรู้จากการร่วมคิดร่วมทำ และความสัมพันธ์ระหว่างภาคีที่พัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมที่สมานฉันท์ เสมอภาค และเอื้ออาทรกันมากขึ้นเป็นลำดับ

ในส่วนบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน อาจมีได้ดังนี้

การมีส่วนร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้ท่ามกลางชุมชนแบบใดแบบหนึ่งทำเลที่ตั้งของชุมชน และความเป็นมาในอดีต เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ หรือประวัติศาสตร์ของชุมชน เช่น การก่อตั้งชุมชน การดำรงอยู่ ความสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอก ผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลง เป็นต้นล้วนเป็นความรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงที่จะเสริมสร้างทักษะการคิดและทัศนคติที่เหมาะสมและสำนึกต่อชุมชนแก่เด็กและเยาวชน ได้แก่

1. แบบแผนการผลิตของชุมชน โครงสร้างทางระบบเศรษฐกิจ เกษตรกรรม วัฒนธรรม การเมือง สิ่งแวดล้อม ทัศนคติของคนที่มีต่ออาชีพ เป็นต้น

2. วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งความเชื่อ ค่านิยม ระบบคุณค่า ภูมิปัญญา ของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

3. เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น ประดิษฐ์กรรม นวัตกรรมหรือการคิดค้นด้านการผลิตต่างๆ ของชุมชน ที่อาจพัฒนาหรือเป็นกรณีศึกษา

4. ผู้นำชุมชนหรือผู้รู้ในชุมชนย่อมมีผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หน่วยงานควรสร้างความสัมพันธ์เพื่อเกื้อหนุนร่วมมือกันต่อไป

กิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วม

ความหมายโดยรวมสรุปว่า การมีส่วนร่วม เป็นพลังผลักดันให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ในสังคมจากการระดมความคิด ความรู้ ความชำนาญ เชี่ยวชาญในทุกๆ ส่วนของสังคม มิใช่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด หรือใครคนใดคนหนึ่ง ดำเนินการ โดยมีได้มีการบังคับ เกิดจากการสมัครใจของบุคคลกลุ่มต่างๆ มารวมกันทำกิจกรรมให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้านศักยภาพ นำสิ่งมาร่วมกันคิดมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน การระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย (คน สิ่งของ งบประมาณ เวลา ฯลฯ) การลงมือทำ การนำแผนงานที่ได้ไปร่วมกัน แบ่งงานกันรับผิดชอบเพื่อให้เป็นไปตามแผน เป้าหมายที่วางไว้ การติดตามประเมินผล ร่วมกันติดตามผลงานที่ทำนำไปแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานร่วมกัน คิดพัฒนาปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ร่วมกันอย่างเต็มศักยภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม

1. ความหมายของการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคม (socialization) ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 370) ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง “กระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีความเป็นคนโดยแท้จริง สามารถอยู่ร่วมและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น”

ปพาณี ฐิติวัฒนา (2541, หน้า 8) กล่าวว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนโดยตรงหรือโดยอ้อมให้ผู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบ กฎเกณฑ์ ความประพฤติ และค่านิยมต่างๆ ที่กลุ่มหรือสังคมได้กำหนดไว้ เป็นระเบียบของความประพฤติและความสัมพันธ์ของสมาชิกของกลุ่มหรือสังคมนั้น

มงคล หวังสุขใจ และ ชมพู่ โกติรัมย์ (2540, หน้า 15) กล่าวว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการนำสังคมกับวัฒนธรรมไปสร้างรูปแบบของบุคลิกภาพ โดยผ่านการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระบบของสังคมนั้นๆ เปรียบดังเครื่องจักรอัน

สลับซับซ้อนคอยผลิตสินค้า คือมนุษย์ให้ได้มาตรฐาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการแปรรูปจากสัญชาตญาณของคนให้มีความเป็นมนุษย์ในสังคม

วิโรจน์ ทองสุพรรณ (2550) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง การเรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน การถ่ายทอดวัฒนธรรม การปรับตัว ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง (self)

สุพัตรา สุภาพ (2536, หน้า 37-38) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง วิธีการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งการขัดเกลาทางสังคม อาจจะแยกเป็น การขัดเกลาโดยตรง (Direct Socialization) และการขัดเกลาโดยอ้อม (Indirect Socialization)

(1) การขัดเกลาโดยตรง (direct socialization) เป็นการอบรมในรูปแบบที่ต้องการให้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนที่กลุ่มสังคมกำหนดไว้ ซึ่งการอบรมโดยตรงนี้ช่วยให้บุคคลได้เรียนอย่างแจ่มแจ้ง เป็นการบอกว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรผิด อะไรถูก

(2) การขัดเกลาโดยอ้อม (indirect socialization) เป็นการอบรมที่ไม่ประสงค์ให้เป็นประโยชน์โดยตรง เช่น กรณีที่เด็กเลียนแบบความประพฤติของพ่อแม่ โดยไม่รู้ตัว เช่น พ่อแม่ใช้คำหยาบ เด็กก็ใช้คำหยาบด้วย หรือในกลุ่มเพื่อน เด็กก็จะเลียนแบบการกระทำของเพื่อนเช่นกัน

การขัดเกลาทางสังคม จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์จะขาดเสียไม่ได้ ตั้งแต่เกิดจนเป็นผู้ใหญ่มีการเจริญเติบโตเต็มที่ตามวุฒิภาวะแต่การมีวุฒิภาวะจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีมนุษย์มีการขัดเกลาทางสังคมการขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องประสบอยู่ตลอดชีวิต ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตที่ตนเป็นสมาชิก รับเอาคุณค่าของกลุ่มที่เราช่วยกันในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มทำให้มนุษย์เกิดความเป็นตัวตน (self) คือ ความรู้สึกที่ตนเป็นมนุษย์แตกต่างจากคนอื่นสามารถควบคุมความรู้สึกนึกคิดความประพฤติให้เหมาะสมกับวาระและโอกาสต่าง ๆ การขัดเกลาทางสังคมในกระบวนการทั้งทางตรง ทางอ้อมของมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ เพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองด้วย

Boam & Selznick (1968) อธิบายไว้ 2 ความหมาย คือ ในมุมมองของสังคม กระบวนการขัดเกลาทางสังคม หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมและการทำให้บุคคลมีวิถีชีวิตที่เป็นระเบียบ และในมุมมองของแต่ละบุคคล กระบวนการขัดเกลาทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนจากชีวอินทรีย์เป็นมนุษย์ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ และปฏิบัติตามค่านิยม อุดมคติ และระดับความทะเยอทะยาน

กระบวนการขัดเกลาทางสังคม สำหรับแนวคิดในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม น่าจะมาจาก มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลและมีจิตใจสูง แต่มนุษย์มีธรรมชาติในการมีกิเลส มีตัณหา มีความชั่ว มีความดี มีคุณธรรม มีความทุกข์ มีการเรียนรู้ และรู้จักปรับตัว ดังนั้น จึงต้องทำให้มนุษย์ทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามวัยและภาวะ มนุษย์มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และ

ประเทศชาติ ซึ่งคุณค่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคมนั้น เพื่อการตอบสนองความต้องการ (respond) การรู้จักปรับความต้องการและความสามารถเข้ากับกฎเกณฑ์ของสังคม (adaptation) การยึดถือสิ่งที่คล้ายกับตัวเอง (identific action) จะช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีระเบียบ มีความสงบสุข

การขัดเกลาทางสังคม ความหมายโดยรวมหมายถึง การเรียนรู้กฎเกณฑ์ ทางสังคม การได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดา และคนในครอบครัว รวมถึงการรู้จักปรับความต้องการ และความสามารถเข้ากับกฎเกณฑ์ของสังคม (adaptation)

2. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม

- 2.1 การปราศจากสัญชาตญาณของมนุษย์
- 2.2 การต้องพึ่งพาผู้อื่นยามเยาว์วัย
- 2.3 ความสามารถในการเรียนรู้
- 2.4 ภาษา

3. ความหมายของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

ปพาณี ฐิติวัฒนา (2541, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ว่าอยู่ที่การก่อตัวของบุคลิกภาพของสมาชิกในสังคม เป็นไปตามครรลองของวัฒนธรรมที่สมาชิกนั้นสังกัดอยู่ กระบวนการขัดเกลาทางสังคม มีจุดมุ่งหมาย 4 ประการ ดังนี้

(1) การปลูกฝังระเบียบวินัยพื้นฐาน (basic discipline) การมีระเบียบวินัย ถือเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และกิจกรรมทางสังคมของการอยู่ร่วมกันของกลุ่ม จุดมุ่งหมายข้อนี้ทำให้บุคคลยอมรับกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด แม้อาจจะฝืนใจหรือไม่เต็มใจปฏิบัติ ระเบียบวินัยจึงเป็นพื้นฐานที่บุคคลถูกขัดเกลาให้ประพฤติปฏิบัติตั้งแต่วัยต้นของชีวิต กิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น สอนให้รู้จักระเบียบในการขับถ่าย รู้จักความสะอาด มารยาททางสังคม ซึ่งผู้ใหญ่ควรทำเป็นแบบอย่าง มีความสม่ำเสมอ มีความยืดหยุ่น และมีเหตุผล เพราะมีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคลเป็นอย่างมาก

(2) การปลูกฝังความมุ่งหวังในชีวิต (aspiration) ปกติบุคคลมักจะไม่อยากปฏิบัติตามระเบียบวินัย แต่ความมุ่งหวังจะช่วยให้บุคคลมีความมุ่งมั่น และยอมรับระเบียบวินัยที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ เพื่อลุล่วงสู่ความต้องการในอนาคต ความลุล่วงที่ต้องการ คือความมุ่งหวังที่บุคคลได้รับจากสังคม หรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งได้ถ่ายทอดคุณค่าทางสังคมมาถึงตัวบุคคล

(3) การกำหนดบทบาทในสังคม (social role) การกำหนดบทบาทในสังคม รวมทั้งทัศนคติต่างๆ ที่เข้ากับบทบาทนั้นๆ บุคคลจะได้รับการอบรมให้รู้ระเบียบสังคมตั้งแต่วัยต้น

ของชีวิต ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป เช่น ลักษณะการวางตัวให้มีพฤติกรรมอย่างไรกับบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วยและถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะ

(4) การสอนให้ทักษะ (skills) การสอนให้เกิดทักษะที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมกับคนอื่นๆ ในสังคมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่ายๆ วิธีการเรียนรู้มักจะเกิดจากการเลียนแบบ ถ่ายทอดกันมานับชั่วอายุคน ซึ่งยึดหลักขนบธรรมเนียมประเพณีสืบต่อกันมา ในสังคมที่สลับซับซ้อน ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตของบุคคลมากขึ้น วิธีการเรียนรู้ของสังคมประเภทนี้จึงเป็นการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ ซึ่งใช้ได้ผลมาก เช่น สังคมไทยในอดีต ผู้ชายจะได้รับการถ่ายทอดในด้านความรู้ ศิลปะการป้องกันตัว ฯลฯ จากวัด ซึ่งเป็นแหล่งให้การขัดเกลาทางสังคมได้อย่างดีสำหรับเด็กผู้ชาย ในขณะที่เด็กผู้หญิง จะได้รับการถ่ายทอดทางด้านการบ้านการเรือน มารยาททางสังคมต่างๆ ที่กุลสตรีพึงจะมีจากภายในวัง แต่สมัยปัจจุบันการศึกษาอย่างเป็นทางการ คือ โรงเรียนเข้ามามีส่วนเสริมสร้างทักษะด้านนี้อย่างมากมาย โดยเฉพาะความรู้ในด้านมนุษยสัมพันธ์ต่างๆ ที่ช่วยให้การปฏิบัติต่อผู้อื่นเป็นไปอย่างราบรื่น

4. องค์ประกอบของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

ศศิธร อภิลิทธินันต์ (2541, หน้า 20-25) ได้ให้ความหมายของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ว่าเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดและเรียนรู้สิ่งต่างๆ แบ่งการขัดเกลาได้ 3 ด้าน

(1) การขัดเกลาทางด้านจิตใจ คือ การถ่ายทอดในเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าทางสังคม (social value) หมายถึงการถ่ายทอดในด้านความคิด ความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมที่สังคมเห็นว่ามีความสำคัญในตนเอง มีการบำรุงรักษาเพื่อถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังในสังคม เพื่อให้คงอยู่ต่อไป ส่วนมากมักเป็นนามธรรม ไม่อาจประเมินค่าออกมาเป็นราคาได้ แต่มีคุณค่าต่อมนุษยทางด้านจิตใจ เช่น ความคิด ความเชื่อ ทศนคติเกี่ยวกับศีลธรรม จรรยา ศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณี

(2) การขัดเกลาทางด้านสติปัญญา เป็นการถ่ายทอดในเรื่องเกี่ยวกับ

(2.1) ความรู้ต่างๆ (social knowledge) เป็นการถ่ายทอดในด้านความรู้ที่เป็นทางการ ได้แก่ ความรู้ตามหลักสูตรในตำราเรียน และความรู้รอบตัวทั่วไป ที่สำคัญคือ ภาษา เพราะถือเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของสังคม เป็นสื่อกลางในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคลรวมถึงการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆ ให้แก่กัน

(2.2) ทักษะ ความชำนาญ (social skills) เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ รวมถึงสาขาวิชาชีพ ที่มีความจำเป็นต่อการอยู่รอดของมนุษย์ เพื่อที่ผู้ได้รับการถ่ายทอดจะได้นำไปใช้ในการดำรงชีวิตและเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

(3) การขัดเกลาทางด้านพฤติกรรม เป็นการถ่ายทอดในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งต่อไปนี้

(3.1) บรรทัดฐานทางสังคม (social norm) เป็นการถ่ายทอดคกฏเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนหรือคตินิยมที่สังคมสร้างไว้ เพื่อกำหนดแนวทางให้คนในสังคมยึดถือในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้ทราบว่า ในแต่ละสถานการณ์ควรปฏิบัติอย่างไร ทำให้เกิดความแน่นอน ความเป็นระเบียบในสังคม เนื่องจากบรรทัดฐานเป็นตัวกำหนดแนวพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กัน

(3.2) บทบาททางสังคม (social role) เป็นการถ่ายทอดสิ่งที่ติดตัวมนุษย์ทุกคนมาตั้งแต่เกิด บทบาทนี้เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสถานภาพความเป็นตัวตนของมนุษย์ ทำให้ทราบถึงหน้าที่ การวางตัว สิ่งควรประพฤติปฏิบัติ มนุษย์ทุกคนล้วนมีบทบาท และแต่ละคนล้วนมีบทบาทที่หลากหลายในคนเพียงคนเดียว บทบาทนี้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ จากการศึกษาที่มนุษย์อยู่ในสังคมต้องมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นตลอดเวลา การแสดงออกซึ่งบทบาทจะต้องเปลี่ยนไปตามบุคคลที่ติดต่อสัมพันธ์ด้วย เช่น เวลาอยู่บ้านเด็กจะมีบทบาทเป็นลูก แต่เมื่อเด็กไปโรงเรียน บทบาทของเด็กจะเปลี่ยนเป็นนักเรียน พฤติกรรมที่เด็กจะแสดงออกเวลาที่อยู่ที่โรงเรียนกับเวลาที่อยู่บ้านจึงแตกต่างกัน

(3.3) พฤติกรรมทางสังคม (social behavior) เป็นการถ่ายทอดการกระทำต่างๆ ซึ่งพฤติกรรมทางสังคม จะสอดคล้องกับบทบาททางสังคมที่มนุษย์แต่ละคนได้รับในแต่ละสถานการณ์ การขัดเกลาทางสังคมด้านพฤติกรรมนี้ เพื่อให้เกิดการแสดงออก ซึ่งพฤติกรรมที่สังคมเห็นว่าถูกต้องเหมาะสม หรือเป็นพฤติกรรมที่สังคมมุ่งหวังให้เกิดการแสดงออก

5. วิธีการขัดเกลาทางสังคม

ปราณี พุ่มบางป่า (2543, หน้า 35-40) ได้ศึกษาค้นคว้า ว่าการขัดเกลาทางสังคมสามารถทำได้ 2 วิธี คือ

(1) การขัดเกลาทางสังคมอย่างเป็นทางการ (formal) เป็นการขัดเกลาโดยการเรียนรู้ จากแหล่งการศึกษาโดยตรง หรือสถานการณ์ที่เป็นพิธีการต่างๆ เป็นการบอกว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควร อะไรผิด อะไรถูก เป็นการชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลอย่างจริงจังและเจตนา เพื่อให้บุคคลสามารถวางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์หนึ่งๆ บุคคลจะตั้งใจหรือรู้ตัวว่ากำลังเรียนรู้บางสิ่งบางอย่าง การขัดเกลาทางสังคมจะพบเห็นในหมู่ครอบครัว โรงเรียน วัด ถ้าเป็นครอบครัวก็จะอบรมลูกในรูปของการบอกเล่า สั่งสอน ชมเชย คุกคาม ส่วนโรงเรียนจะอบรมเป็นทางการมากกว่าครอบครัว เพราะเป็นสถาบันที่อบรมสั่งสอนคนเป็นจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีการอบรมและลงโทษอย่างเป็นทางการ เพื่อที่จะให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ทำให้สามารถประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนของกลุ่มสังคมกำหนดไว้

(2) การขัดเกลาทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ (informal) เป็นการขัดเกลาทางสังคมที่ไม่ได้บอกกันโดยตรง บุคคลได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ จะโดยตั้งใจหรือไม่รู้ตัว แต่จะได้รับประสบการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกต การเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น มักเป็นการเรียนรู้จากเพื่อน ครอบครัว และอื่นๆ โดยไม่เป็นทางการ

6. ลำดับขั้นของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

มนุษย์ทุกคนเกิดมาในสังคมย่อมจะผ่านลำดับขั้นต่าง ๆ ของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วยกัน ลำดับขั้นต่างๆ ก็คือ วัยต่างๆ ในแต่ละวัยย่อมแตกต่างกันออกไปและมีลักษณะเฉพาะ ลำดับขั้นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

(1) วัยเด็กเป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมากที่สุดการอบรมเป็นไปตามระยะเวลาของการเจริญเติบโต ระยะเวลาแรก จะเน้นการตอบสนองความต้องการของทารก เช่น การให้อาหาร การให้ความอบอุ่น เมื่อเติบโต ก็จะเริ่มสอนกลาน นั่ง ยืน เดิน พูด

(2) วัยหนุ่มสาว เป็นวัยที่อ่านการอบรมมากพอที่จะรู้ เข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม การอบรมสั่งสอนส่วนใหญ่จะมาจากกลุ่มเพื่อน โรงเรียน วัยนี้เป็นวัยที่เด็กจะพ้นสภาพความเป็นผู้เยาว์ การเริ่มเข้าสู่ภาวะของความเป็นหนุ่มสาว วัยรุ่นจึงเป็นวัยของการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย และจิตใจ เพื่อก้าวสู่การเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว วัยนี้มักจะมีการเลียนแบบผู้อื่นเช่นบุคคลที่ตนยกย่องหรือเพื่อนจากการที่เขาได้สัมผัสกับเพื่อน กลุ่มต่างๆ ทำให้เขามีโอกาสที่จะยึดบรรทัดฐานใด คุณค่าใดเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

(3) วัยผู้ใหญ่ วัยนี้ยังจำเป็นต้องมีการขัดเกลาทางสังคม แม้จะมีประสบการณ์มากแล้วก็ตาม เนื่องจากบางโอกาสต้องประสบกับสถานการณ์ใหม่ในสังคม ต้องเรียนรู้ระเบียบใหม่ การเข้าไปมีสังคมอื่นจำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้นด้วย จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแนวปฏิบัติให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ก็ต้องจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ระเบียบแบบแผนของสังคมมากขึ้น เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง

7. องค์กรที่ทำหน้าที่ตัวแทนกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

ปฟาณี วิฑิตวัฒนา (2541, หน้า 41) ได้ศึกษาแล้วว่า การขัดเกลาทางสังคม มีบทบาทต่อทุกคนตั้งแต่เกิดจนตาย องค์กรที่มีบทบาทการขัดเกลาทางสังคม มี 6 หน่วย

(1) ครอบครัว (Family) นับเป็นหน่วยทางสังคมกลุ่มแรกที่เป็นตัวแทนในการอบรมสั่งสอน ครอบครัวใช้วิธีการอบรมแก่เด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับเด็กจะมีอิทธิพลต่อเด็กในทุกด้านไม่ว่าจะด้านความคิด ทักษะคติ การกระทำ ความเชื่อ แม้แต่อารมณ์ เป็นการอบรมอย่างจงใจหรือไม่จงใจ เพื่อให้เด็กได้รับรู้ เกิดการเรียนรู้ปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม ฐานะของสังคม โดยที่พ่อ แม่ เป็นที่พึ่งของเขาได้ เข้าใจและเห็นความสำคัญของเขา

ครอบครัวจึงนับเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมในการถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมแก่สมาชิกในครอบครัว ทั้งกล่อมเกลาพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาทและความคาดหวังของสังคมโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยมีพ่อแม่เป็นสื่อกลางของการเรียนรู้

(2) กลุ่มเพื่อน (peer group) บุคคลที่จะสังสรรค์ สماعกันเป็นประจำ มักมีจะอะไรเหมือนกัน เช่น สถานภาพทางสังคม สุภาพบุ สุภาพ (2536, หน้า 69) กล่าวไว้ว่า กลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มที่สำคัญทางอ้อมในการขัดเกลาทางสังคมของบุคคล กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ บางอย่างบุคคลจำเป็นต้องทำเพื่อให้กลุ่มเพื่อนยอมรับ ในกลุ่มที่ทำหน้าที่ตัวแทนกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เพื่อให้รู้ระเบียบของสังคม เด็กได้เรียนรู้ กติกาในการเล่นด้วยกัน มีการทดลองโดยใช้พลังกลุ่ม หรือเพื่อเป็นกำลังใจ

(2.1) ครอบครัวสมัยใหม่มีขนาดเล็ก เด็กใช้เวลาส่วนใหญ่เล่นกับเพื่อน

(2.2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนเทคโนโลยีต่างๆ ที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรุ่น อายุได้ พ่อแม่หรือผู้ปกครองกลายเป็นคนล่าสมัยหัวโบราณ ในขณะที่เพื่อนๆ ทันสมัยกว่า

(2.3) โอกาสที่บุคคลจะทำการเคลื่อนย้ายทางสังคมโดยอาศัยการศึกษาในปัจจุบันมีมากกว่าสมัยก่อน ทำให้เด็กมีความมุ่งมั่นในการศึกษา ซึ่งพ่อแม่ไม่สามารถให้คำแนะนำได้ ในขณะที่กลุ่มเพื่อช่วยเหลือได้

(3) โรงเรียน (school) เป็นสถานศึกษาที่ให้วิชาความรู้ อย่างเป็นทางการ มีแบบแผนและมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลธรรม จรรยาบรรณ ค่านิยม ปรัชญา วัฒนธรรม รวมทั้งฝึกความมีระเบียบวินัย กฎ เกณฑ์ต่างๆ ได้ศึกษาและสมาคมกับคนในจำนวนมากในลักษณะต่างๆ กัน จึงเป็นแหล่งที่จะพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กได้ในช่วงระยะเวลาที่นานพอสมควร

(4) กลุ่มอาชีพ (professional groups) เป็นช่วงที่บุคคลจะได้มีการเผชิญกับสังคมภายนอกอย่างกว้างขวาง อาชีพแต่ละอาชีพมีคุณค่า มีระเบียบวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ซึ่งบุคคลจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มอาชีพให้ได้

(5) สื่อมวลชน (mass communication) เป็นเครื่องมือสื่อสารสนเทศ ที่สำคัญและมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมในด้านต่างๆ ตั้งแต่เรื่องคุณค่า ความเชื่อ แบบของวัฒนธรรม ประเพณี ในสังคมที่เจริญก้าวหน้า สื่อมวลชนแผ่ขยายและมีอิทธิพลต่อครอบครัว ทำให้บุคคลรับค่านิยม วิธีการปฏิบัติทั้งด้านบวก และด้านลบ นับวันสื่อมวลชนมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงคุณค่า วัฒนธรรมและความเป็นไปทางสังคมที่สำคัญมาก รวมถึงได้รับทราบข้อมูล

ข่าวสาร ความรู้ในทุกๆ ด้าน อันเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลอย่างมากอีกทางหนึ่ง ปราณี พุ่มบางป่า (2543) สรุปได้ดังนี้

(5.1) สื่อมวลชนสอนบทบาทการอยู่ในสังคม มนุษย์จะต้องมีบทบาทต่างๆ เช่น บทบาทของความเป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นครู เป็นนักเรียน การเรียนรู้บทบาท ได้แก่ การรู้จักสิทธิและหน้าที่นั้น ปัจจุบันเราสามารถเรียนรู้ได้จากสื่อมวลชน

(5.2) สื่อมวลชนสร้างค่านิยม การเรียนรู้บทบาทของการเป็นสมาชิกในสังคมต่างๆ จากสื่อมวลชน และเรียนรู้ค่านิยมไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมเรื่องการสะสมทรัพย์สิน การดำเนินชีวิต ความทะเยอทะยาน จุดหมายปลายทางของชีวิตหรือค่านิยมทางเพศ

(5.3) สื่อมวลชนสร้างทัศนคติ มีทัศนคติที่พร้อมที่จะประพฤติ ปฏิบัติ ประกอบด้วย ความรู้ ความรู้สึก และแนวโน้มพฤติกรรม สื่อมวลชนจะเป็นผู้ให้ข่าวสาร ให้ความรู้ และสอนวิธีประเมินสิ่งต่างๆ รอบตัวเรา ตลอดจนชี้แนะแนวทางที่จะเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติ ทำให้ทัศนคติของคนเราเปลี่ยนไป

(5.4) สื่อมวลชนกำหนดบรรทัดฐานของพฤติกรรม ซึ่งการกำหนดบรรทัดฐานของพฤติกรรมของกลุ่มอ้างอิงที่ตนสร้างขึ้นมา ทำให้คนกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

(6) สถาบันศาสนา (religion institution) การขัดเกลาทางสังคมโดยผ่านสถาบันศาสนา ทุกศาสนาสอนให้มนุษย์ทุกคนเป็นคนดี ศาสนาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและเป็นที่พักพิงใจบุคคล จึงมีศาสนาเป็นส่วนช่วยอบรมและกล่อมเกลาจิตใจ รวมถึงบุคลิกภาพของบุคคล

จุดมุ่งหมายของการขัดเกลาทางสังคม

1. การปลูกฝังระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย
2. การปลูกฝังความมุ่งหวัง
3. สอนให้รู้จักบทบาทและทัศนคติต่างๆ
4. สอนให้เกิดความชำนาญและทักษะต่างๆ

1. การปลูกฝังระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย

“ระเบียบวินัย” ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายดังนี้

“ระเบียบ น. แบบแผนที่วางไว้เป็นแนวปฏิบัติและดำเนินการ ถูกลำดับ ถูกที่เป็นแถวเป็นแนว, มีลักษณะเรียบร้อย”

“วินัย น. ระเบียบสำหรับกำกับความประพฤติให้เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน”
คำว่าวินัย โดยความหมาย หมายถึง ข้อความที่กำหนดขึ้นไว้ เป็นข้อบังคับ เป็นหลักเกณฑ์สำหรับ
กำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย

โดยรวมจึงหมายถึง กฎเกณฑ์ แบบแผนที่วางไว้เพื่อเป็นแนวปฏิบัติ ดำเนินการให้
ถูกต้องดี ถูกที่ มีความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงระเบียบสำหรับกำกับความประพฤติ ปฏิบัติ ให้เป็น
แบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน

“เคารพ ก. แสดงอาการนับถือ เช่น เคารพผู้ใหญ่, เคารพธงชาติ, ไม่ล่วงเกิน, ไม่ล่วง
ละเมิด เช่น เคารพสิทธิของผู้อื่น”

กฎหมาย หมายถึง คำบังคับ ข้อกำหนดหรือข้อบัญญัติที่บังคับให้ต้องมีการปฏิบัติ
ตาม กฎหมายคือกฎที่สถาบันหรือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐ บัญญัติขึ้น หรือเกิดขึ้นจากจารีตประเพณี
อันที่ยอมรับนับถือ เพื่อใช้บังคับบุคคลให้ปฏิบัติตามการมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย
หมายถึง การประพฤติ ปฏิบัติตน ตามกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน และขนบธรรมเนียม
ประเพณีอันดีงามของสังคม เพื่อความสงบสุขในชีวิตและสังคมและความเป็นระเบียบเรียบร้อยดี
งามของ สังคมสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2549, หน้า 5) ได้พยายามเชิญชวนให้
คนในชาติร่วมส่งเสริม ปลูกฝังค่านิยมพื้นฐานเกี่ยวกับการมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย 9 ข้อ

- 1) รักษาความสะอาดของบ้านเมือง ที่อยู่อาศัย และสาธารณสถาน
- 2) ช่วยกันรักษาและไม่ทำลายสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อม
- 3) รู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ และละเว้นการใช้สิทธิ
- 4) รับบริการและให้บริการตามลำดับก่อนหลัง
- 5) สนับสนุนและส่งเสริมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย
- 6) ไม่แก้ปัญหาค้าววิธีรุนแรง หรือไม่ชอบด้วยระเบียบวินัยและกฎหมาย
- 7) มีมารยาทในการจับจ่ายพาหนะปฏิบัติตามกฎระเบียบจราจรและช่วยดูแล
รักษาทางสัญจรไปมา
- 8) ทำหน้าที่พลเมืองดีโดยแจ้งต่อเจ้าหน้าที่เมื่อรู้เห็นการกระทำที่ผิดระเบียบวินัย
และกฎหมาย
- 9) รับผิดชอบและปฏิบัติตามระเบียบวินัยและกฎหมายในฐานะเจ้าหน้าที่
การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายด้านต่างๆ มีวิธีคิดเพื่อแก้ปัญหาชีวิต ใน 3
ประการดังนี้

1) ระเบียบวินัยในการศึกษาเล่าเรียน

การมีระเบียบวินัยในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง ผู้เรียนประพฤติปฏิบัติ ตามระเบียบแบบแผนของสถานศึกษา มีความตั้งใจ มีความเพียรพยายาม อดทน อดกลั้นในการศึกษาเล่าเรียน อย่างเต็มความสามารถ เต็มเวลา ใช้เวลาว่างอย่างมีประโยชน์สูงสุด

2) การมีระเบียบวินัยในที่อยู่อาศัย

การมีระเบียบวินัยในที่อยู่อาศัย หมายถึง การมีวินัยควบคุมตนเอง ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนหรือข้อกำหนดที่ตกลงกันไว้ ในเรื่องเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การบำรุงรักษา ช่วยดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อย ช่วยงานส่วนรวม ร่วมมือร่วมใจช่วยตกแต่งหรือร่วมกิจกรรมตาม โอกาสอันควร มีวัฒนธรรมในการใช้ที่ส่วนรวม เป็นผู้มีความระมัดระวังในการใช้ทรัพย์สินสมบัติส่วนรวม ไม่กระทำการหรือรบกวน หรือทำความเดือดร้อนรำคาญใจให้แก่ผู้อื่น

3) การมีระเบียบวินัยในสังคม

การมีระเบียบวินัยในสังคม หมายถึง การประพฤติ ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนและขนบธรรมเนียมอันดีงาม เป็นผู้มีความวัฒนธรรมในการกิน การใช้ทรัพย์สินสาธารณะสมบัติ การมีมารยาทในการอยู่ร่วมกันในสังคม การเคารพกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับของสังคม การรู้จักสิทธิหน้าที่ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ การรู้จักมารยาทในการรับบริการ การร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น การให้ความร่วมมือช่วยเหลือแก่ผู้ควรให้ความช่วยเหลือ การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีและสังคมเท่าที่มีความสามารถ

สรุปการปลูกฝังระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย

ความมีระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย มีจิตสำนึกในความถูกต้อง มีความรักชาติ ไม่เห็นแก่ตัว ระเบียบวินัย เป็นส่วนที่จำเป็นสำหรับสังคมที่ต้องการพัฒนาก้าวหน้าไปข้างหน้า ความมีระเบียบวินัย เป็นการเริ่มต้นของการมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ คนที่ไม่มีระเบียบวางของ เกะกะในบ้าน เอกสารรกไม่เป็นระเบียบ บริเวณสกปรกดูไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ขององค์กร คนที่มีระเบียบวินัยจะเป็นคนที่มีความรับผิดชอบ มีความละเอียดลออ ตรงต่อเวลา รักษาคำพูด มีวินัยที่จะรักษาระเบียบเรียบร้อยขององค์กร มุ่งเน้นในการที่จะปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อองค์กร สังคมที่สามารถก้าวไปสู่ทิศทางที่พัฒนา คือสังคมที่ประชาชนในสังคมมีความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม ความสำนึกที่จะช่วยรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม ความสำนึกในการต่อสู้ต่อความไม่ถูกต้อง จิตสำนึกของความรักชาติ รักแผ่นดิน มีระเบียบวินัย มีจิตวิญญาณที่เกิดจากการกล่อมเกลาทางคุณธรรม พัฒนาจิตใจไปสู่ระดับที่สูงขึ้น การปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองอย่างสม่ำเสมอ ช่วยทำให้กฎหมายของบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์โดยไม่มีใครยอมให้ใครเข้าละเมิดตามอำเภอใจ

2. การปลูกฝังความมุ่งหวังและเสริมสร้าง

ในสังคมที่ต้องการพัฒนา จะบังเกิดผลอย่างจริงจัง ต้องเริ่มต้นจากการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม ต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง หลักในการปลูกฝังและเสริมสร้างนั้น ต้องอยู่ที่ว่า ไม่มีการบังคับ ข่มเหง ให้ทุกคนปฏิบัติได้ด้วยความเต็มใจ เป็นการชี้แจงเหตุผลให้เข้าใจ เห็นคุณค่า และขอร้องให้ช่วยกัน ลด ละ เลิก สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยม ประการสำคัญที่สุดคือความร่วมมือของผู้นำในทุกวงกร นับแต่ระดับครอบครัว ครู อาจารย์ ส่วนราชการและองค์กร ตลอดจนมูลนิธิ สมาคม ห้างร้าน บริษัท พนักงาน และผู้เกี่ยวข้องทุกหน่วยงาน

3. สอนให้รู้จักบทบาทและทัศนคติต่างๆ

ในสังคมประชาธิปไตยจะดำเนินไปได้ดีคนในสังคมจะต้องเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย “ปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองอย่างสม่ำเสมอ และช่วยทำให้กฎหมายของบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์โดยไม่ยอมให้ผู้ใดเข้าละเมิดตามอำเภอใจ” ถ้ามีความรู้สึกว่าการกฎหมายที่ใช้อยู่ไม่เป็นธรรมก็ต้องหาทางเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้น มิใช่ฝ่าฝืนไม่ยอมรับ เพราะถ้าคนบางคนละเมิดกฎหมายได้ คนอื่นก็ย่อมทำได้เช่นเดียวกัน สังคมก็จะอลเวงหากกฏกติกาใดเป็นหลักไม่ได้ ประชาธิปไตยเป็นลัทธิที่บูชาสิทธิและเสรีภาพที่จริง แต่การอ้างสิทธิเสรีภาพนั้นต้องมีความระมัดระวังให้อยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายการใช้สิทธิเสรีภาพเกินขอบเขตจนละเมิดหรือก้าวก่ายในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น หรือทำให้เกิดความสงบในสังคมย่อมเป็นสิ่งที่มีขอบ และไม่ควรปฏิบัติอย่างยิ่ง เพราะสังคมที่ไม่มีการจำกัดในเรื่องสิทธิเสรีภาพเลยนั้นหาใช่สังคมประชาธิปไตยไม่ แต่เป็นสังคมอนาธิปไตย (anarchy) เป็นสภาวะที่เปรียบเสมือนไม่มีรัฐบาล ไม่มีกฎหมาย ไร้ระเบียบวินัยทางสังคมโดยสิ้นเชิง ทุกคนสามารถทำอะไรได้ตามใจชอบ สังคมแทนที่จะสงบสุขกลับจะวุ่นวายเหมือนบ้านเมืองไม่มีชื่อ ไม่มีแป สังคมประชาธิปไตยจะดำเนินไปด้วยดีคนในสังคมจึงจำเป็นต้องมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบชอบต่อส่วนรวม (public spirit) ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมจะเกิดขึ้นจากความรู้สึกของคนในสังคมว่า ตนเป็นเจ้าของประเทศและประเทศเป็นของคนทุกคน การประพฤติตนเป็นพลเมืองดี ได้แก่ การช่วยกันรักษาสมบัติของส่วนรวมหรือสมบัติของสาธารณะ ลักษณะเช่นนี้มัก สืบเนื่องมาจากความสำนึกที่ว่า ตนได้รับการศึกษา สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพ และดำรงชีวิตอยู่ได้ ก็เพราะสังคมอันเป็นส่วนรวมของคนทุกคน ดังนั้นจึงต้องมีหน้าที่ทำประโยชน์ให้เป็นการตอบแทน ในเรื่องวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย แยกแยะเป็นประเด็นปลีกย่อยก็สามารถหยิบยกได้อีกมาก เช่น ต้องเป็นคนหนักแน่นไม่หุนหา มีทัศนคติที่ดีต่อคนอื่น ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น รู้แพ้ รู้ชนะ รู้ภัยเป็นต้น เห็นความสำคัญของการที่จะมีวิถีชีวิตสนับสนุนระบอบประชาธิปไตย

4. สอนให้เกิดความชำนาญและทักษะต่างๆ

การร่วมมือการยอมรับ participate การพึ่งพาซึ่งกันและกัน การให้ความร่วมมือที่ดีต่อกัน positive ความคิดบวก การมีมุมมองที่กว้างไกล มองโอกาสที่ซ่อนตัวอยู่ในปัญหาทุกปัญหา ได้ออก รู้จักคิด ความคิดเป็นตัวเริ่มต้นที่จะจุดประกายไฟทุกอย่าง ความคิดสร้างสรรค์เป็นแรงผลักดันที่ยิ่งใหญ่ให้คนทำอะไรที่เป็นประโยชน์

แนวทางการการป้องกันและแก้ไข

ในขณะที่ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันรณรงค์ปลูกฝังและสร้างเสริมค่านิยมประชาชนคนทั้งชาติ ควรจะป้องกัน และแก้ไขพฤติกรรมในสังคมที่จะบ่อนทำลายความเจริญงอกงามของค่านิยมควรเอาจริงจังกับการลงโทษตามกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมแนวทาง การป้องกันที่ควรทำอย่างยิ่ง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีคณะกรรมการค่านิยมของทุกหน่วยงาน เพื่อช่วยสอดส่องดูแลความประพฤติ ให้ปฏิบัติตามค่านิยม

ความหมายโดยรวมสรุปว่าการขัดเกลาทางสังคม เป็นการให้ความสำคัญกับกระบวนการถ่ายทอดระเบียบ กฎเกณฑ์ ความประพฤติ และค่านิยมต่างๆ ของสังคม มุ่งหวังที่จะพัฒนาและการให้ความร่วมมือในสังคม เป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงได้ จากประสบการณ์ตรง และการเรียนรู้ที่เต็มเปี่ยมของตนเอง ทั้งระดับความคิด พฤติกรรม ที่มีผลซึ่งกัน ผลสำเร็จโดยตรงต่อสังคมและต่อตนเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เวคิน วุฒิวงศ์ (2542, บทคัดย่อ) ศึกษาความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยในภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยในภาคใต้ในภาพรวมและจำแนกแต่ละตัวแปรอยู่ในระดับสูง นักศึกษามหาวิทยาลัยในภาคใต้ที่มีเพศต่างกัน มีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม ไม่แตกต่างกัน นักศึกษาที่อยู่ในสถาบันแตกต่างกันมีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมแตกต่างกัน นักศึกษาที่อยู่ในชั้นปีที่แตกต่างกันมีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมไม่แตกต่างกัน นักศึกษาที่ผู้ปกครองมีอาชีพหลัก มีประเภทของกิจกรรมที่เข้าร่วมมีจำนวนครั้งที่เข้าร่วมกิจกรรมและมีที่พักอาศัยแตกต่างกัน มีความรับผิดชอบต่อสังคมไม่แตกต่างกัน

อนุชิต งามขจรวิวัฒน์ (2549, หน้า 51) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษาอาชีวศึกษา ศึกษากรณี จังหวัดปัตตานี พบว่า นักศึกษาอาชีวศึกษา ที่มีเพศต่างกัน มีความ

รับผิดชอบต่อสังคมต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 เป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าเพศหญิงมีลักษณะอ่อนโยน มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าเพศชาย และนักศึกษาอาชีวศึกษาที่มีอายุต่างกัน มีความรับผิดชอบต่อสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ เพราะว่าเป็นนักศึกษาที่มีอายุเพิ่มมากขึ้น มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ตามอายุ เพราะว่าได้รับประสบการณ์ การรับรู้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมมากขึ้น

วัฒนาพร วัฒนบูรพากุล (2542, บทคัดย่อ, หน้า 73) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมของสมาชิก จส.100 พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการขับขี่ของสมาชิก จส.100 คือ เพศชายมากกว่าเพศหญิง อายุ 40 ปีขึ้นไป พบว่าอายุ มีความสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดีต่อสังคมส่วนร่วม ทั้งนี้ อาจมาจาก ในการทำหน้าที่ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดีเพื่อสังคมส่วนร่วมนั้น อายุมีส่วนสำคัญเพราะอายุที่แตกต่างกันมีมุมมอง ความคิดแตกต่างกันไป ประสบการณ์ต่างกันไปพฤติกรรมที่ดีเพื่อสังคมจึงต่างกัน ไป และการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดีต่อสังคมส่วนร่วม ทั้งนี้ อาจมาจาก ในการทำหน้าที่ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดีเพื่อสังคมส่วนร่วมนั้น การศึกษามีส่วนสำคัญมาก เพราะการศึกษาที่สูงขึ้น ย่อมมีแนวโน้มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดีต่อสังคมส่วนร่วมมากขึ้น

คูสิต อุทิศพงษ์ (2547, หน้า 91) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมสำหรับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น พบว่าโมเดลตามกรอบแนวคิดที่ตั้งไว้ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 ด้าน คือ 1) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว 2) ความรับผิดชอบต่อเพื่อน 3) ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา 4) ความรับผิดชอบต่อชุมชน และ 5) ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ จะเห็นว่าพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นประสบการณ์ที่สั่งสมและผ่านกระบวนการขัดเกลาของแรงกระตุ้นทางสังคม ซึ่งเริ่มมีพัฒนาการจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ขยายไปสู่สังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น ได้แก่ สังคมโรงเรียน สังคมมหาวิทยาลัยและสังคมประเทศชาติ

สุภา เลี้ยวกษะสุวรรณ (2547, บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้สื่อข่าววิทยุ กรมประชาสัมพันธ์ พบว่า ผู้สื่อข่าวส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี ในส่วนของการรณรงค์เรื่องสิทธิมนุษยชน ผู้สื่อข่าวมีความรู้สูงสุด มีความรู้ต่ำสุดในเรื่องการนำเสนอข่าวด้านวัฒนธรรม ส่วนในเรื่องความคิดเห็นต่อประโยชน์ของแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้สื่อข่าว พบว่า ผู้สื่อข่าวเห็นด้วยกับองค์การที่มีการดำเนินการโดยมีความรับผิดชอบต่อสังคม และในเรื่องการช่วยให้มนุษย์รู้จักตนเอง มีความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคม มีความชัดเจนที่สร้างจิตสำนึก และส่งเสริมจริยธรรมให้กับผู้ปฏิบัติงานด้านข่าวในการปฏิบัติงานที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนใหญ่จะมีในระดับสูงสุด สำหรับในทางปฏิบัติผู้สื่อข่าวควรยึดแนวทางการปฏิบัติตามหลักจรรยาบรรณในวิชาชีพสื่อมวลชนอย่างเคร่งครัด

มนตรี เลิศสกุลเจริญ (2547, หน้า 1) ศึกษาเกี่ยวกับ แนวทางการพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดนนทบุรี พบว่า ทัศนะของผู้บริหารองค์กรธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และการจัดกิจกรรมหรือบริการที่สะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเห็นด้วยกับแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมทางด้านเศรษฐกิจ ด้านกฎหมาย ด้านจริยธรรม และ การใช้ดุลยพินิจ ในภาพรวม อยู่ในระดับมากถึง 4 ด้าน และมีความเห็นด้วยต่อการจัดกิจกรรมหรือบริการที่สะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสังคมทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสิทธิผู้บริโภค ด้านพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษา และ ด้านวัฒนธรรม อยู่ในระดับมาก มีความเห็นด้วยในด้านพัฒนาชุมชน และการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง โดยผู้บริหารให้ความสำคัญทางด้านสิทธิผู้บริโภคมากที่สุด และแนวทางการพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ ผู้บริหารองค์กรธุรกิจ ควรมีการกำหนดนโยบายขององค์กรให้ครอบคลุมถึงความรับผิดชอบต่อสังคมด้านต่างๆ และจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับความต้องการของลูกค้า และสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆ ขององค์กรธุรกิจ เพื่อให้การจัดกิจกรรมตอบสนองต่อความต้องการของทุกฝ่ายอย่างเป็นรูปธรรม และสร้างความเชื่อถือให้กับลูกค้าและชุมชนภายนอก นอกจากนี้ผู้บริหารควรแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการจัดกิจกรรมหรือบริการนอกเหนือจากกฎหมายบังคับไว้ อาทิ การให้ความช่วยเหลือแก่ลูกค้าและชุมชน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจให้สำเร็จด้วยดี

พจน์ นิวัฒน์เจริญชัยกุล (2546, บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมของพนักงานบริษัท เทเลคอมเอเชียคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และบริษัทในเครือ โดยศึกษารูปแบบกิจกรรมเพื่อสังคมที่พนักงานบริษัทฯ เข้าร่วม พบว่า ระดับการศึกษาและอายุงานมีความสัมพันธ์กับรูปแบบกิจกรรมเพื่อสังคมที่พนักงานบริษัทฯ เข้าร่วม ในขณะที่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ตำแหน่งงาน และรายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบกิจกรรมเพื่อสังคมที่พนักงานบริษัทฯ เข้าร่วม ส่วนด้านปัจจัยที่ส่งเสริม และเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคม จากการศึกษาค้นพบว่า ระดับการศึกษา ตำแหน่งงาน อายุ และรายได้มีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคม รองลงมา คือ ต้องการช่วยเหลือสังคม และต้องการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และในด้านแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคม พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ตำแหน่งงาน อายุงาน และรายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคม ซึ่งพนักงานส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อสังคมด้านนโยบายขององค์กรด้านกลวิธี และด้านการเปิดโอกาสให้พนักงานแสดงความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

บัณฑิตา ทรัชย์พุกมล (2545, หน้า 76-79) ศึกษาเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรภาคธุรกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงงานอุตสาหกรรมเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่า ในด้านลักษณะกิจกรรมขององค์กร พบว่า ส่วนใหญ่มีการดำเนินการในด้านการผลิตสินค้าที่ดี และมีคุณภาพมากที่สุด รองลงมาคือ การรักษาสภาพแวดล้อม การบริจาคเงินหรือสิ่งของในงานการกุศลต่าง ๆ ส่วนปัจจัยจูงใจในการจัดกิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคม พบว่า ส่วนใหญ่ผู้บริหารใช้จริยธรรมในการบริหารงานอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ การตระหนักถึงจรรยาบรรณขององค์กร และการสร้างภาพพจน์ที่ดีต่อองค์กร ส่วนทัศนคติต่อแนวโน้มของการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม พบว่า ส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่ผู้บริหารจะจัดกิจกรรมในด้านการผลิตสินค้าที่ดี และมีคุณภาพมากที่สุด รองลงมาคือ การรักษาสภาพแวดล้อม การบริจาคเงินหรือสิ่งของในงานสาธารณะกุศลต่างๆ ข้อเสนอแนะจากการศึกษา รัฐบาลควรเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้กับองค์กรที่มีการดำเนินงานด้านความรับผิดชอบต่อสังคมให้ประชาชนได้รับรู้ รวมทั้งสนับสนุนหลักการบริษัทบาลให้ขยายไปยังองค์กรอื่นๆ เพิ่มมากขึ้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพนักงานและชุมชนมากที่สุด

ธัญมณีนันท์ พานิช (2549, หน้า 1) ศึกษาเกี่ยวกับ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเชิงธุรกิจกับความรับผิดชอบต่อสังคม พบว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทย จำเป็นต้องหาแนวทางแก้ไขที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ภายใต้แนวความคิดวิสาหกิจกับความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นการกระทำของส่วนลึกของจิตใจที่ไม่เป็นไปตามกระแสนิยมภายในสู่ภายนอก เป็นเรื่องคุณธรรม และที่จะช่วยเหลือผู้ที่เกี่ยวข้อง พันธมิตรและเครือข่ายทุกระดับ ภายใต้การทำงานด้วยความสมัครใจ ด้วยกลไก กำกับดูแลที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้เกิดความสมดุลในกระบวนการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและพัฒนา มีกระบวนการเรียนรู้ ภายใต้กระบวนการปันส่วน และการมีส่วนร่วม จากแนวคิดดังกล่าว ส่งผลให้รูปแบบวิสาหกิจกับความรับผิดชอบต่อสังคมที่เหมาะสมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ตลอดจนปรับปรุงเพื่อพัฒนา ภายใต้ผู้ประกอบการหรือผู้บริหารระดับสูงเป็นผู้ริเริ่มและผลักดันที่สำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องมีความเข้าใจวิสาหกิจกับความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริงจากประสบการณ์ ภายใต้การพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้นำจะต้องมีลักษณะกล้าตัดสินใจสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดี ตลอดจนสามารถสร้างผู้นำในองค์กรทุกระดับให้มีพฤติกรรมเป็นต้นแบบในการสร้างวัฒนธรรมองค์กร ที่ก่อให้เกิดการพัฒนา ยกระดับจิตใจของพนักงาน พันธมิตรเครือข่าย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

กมลรัตน์ ทวีชาติวิทยากุล (2531, หน้า 182-189) วิเคราะห์องค์ประกอบความรับผิดชอบต่อการพัฒนาสังคมและความสงบสุขของสังคมของนิติปรัชญาตรี สาขาสังคมศาสตร์

พบว่าลักษณะหรือพฤติกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมของนิสิต มีทั้งหมด 17 ตัวแปร คือ ปฏิบัติตามกฎหมาย หรือกฎระเบียบสังคม ระแวดระวังการกระทำที่เป็นผลเสียหายต่อส่วนรวม ติดตามความเคลื่อนไหวของสังคม เข้าร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม เสียสละเวลาส่วนหนึ่งเพื่อประโยชน์ให้แก่สังคม มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาสังคม ให้ความช่วยเหลือแก่ทางราชการในการพัฒนาสังคม ชักชวนให้ผู้อื่นเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสังคม แนะนำให้ประชาชนปฏิบัติตามเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม รักษาชื่อเสียง เกียรติยศของมหาวิทยาลัย ควบคุมการกระทำให้อยู่ในขอบเขตที่สังคมยอมรับ รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม ช่วยบำรุงรักษาสาธารณสมบัติช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง

จันทร์จิรา มูลเมือง (2535, หน้า 14 อ้างจาก Berkowitz และ Lutterman, 1968) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบุคลิกภาพความรับผิดชอบต่อสังคม กับกลุ่มตัวอย่างวัยผู้ใหญ่จำนวน 766 คน ในมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน โดยเปรียบเทียบระหว่างชั้นกลาง และชนชั้นกรรมกรพบว่าชนชั้นกลางมีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงกว่าชนชั้นกรรมกร และความรับผิดชอบต่อสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับระดับการศึกษา อายุไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนเพศนั้นพบว่ามีความสัมพันธ์กับระดับความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีเพศหญิงมีระดับสูงกว่าเพศชาย